

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІСОТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ

(повне найменування вищого навчального закладу)

Інститут бізнесу, менеджменту та маркетингу

(повне найменування інституту, назва факультету (відділення))

Кафедра екології

(повна назва кафедри (предметної, циклової комісії))

УДК 911.3

Пояснювальна записка

до дипломної роботи

магістр

(освітньо-кваліфікаційний рівень)

на тему: Аналіз рекреаційного використання природних комплексів і об'єктів національного природного парку «Цуманська пуша»

Виконала: студентка VI курсу, групи ЕК-61м

напряму підготовки (спеціальності)

101 – Екологія

(шифр і назва напряму підготовки, спеціальності)

Радевич Андріана Андріївна

(прізвище та ініціали)

Керівник: доцент, к.с.-г.н. Лук'янчук Н. Г.

(прізвище та ініціали)

Рецензент: доцент, к.с.-г.н. Шукель І. В.

(прізвище та ініціали)

Львів – 2024 рік

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІСОТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ

(повне найменування вищого навчального закладу)

Інститут екологічної економіки і менеджменту

Кафедра екології

Освітньо-кваліфікаційний рівень магістр

Напрямок підготовки 10 – Природничі науки

(шифр і назва)

Спеціальність 101 – Екологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри екології
д.с.-г.н., професор Копій Л.І.
« 15 » 12 2024 року

З А В Д А Н Н Я НА ДИПЛОМНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Радевич Андріані Андріївні

1. Тема роботи « Аналіз рекреаційного використання природних комплексів і об'єктів національного природного парку «Цуманська пуща»»

керівник роботи: к.с.-г.н., доцент Лук'янчук Неля Георгіївна
затверджені наказом університету від 12.11.24 р., № С-873

2. Строк подання здобувачем вищої освіти роботи «15» грудня 2024 р.

3. Вихідні дані до роботи: 1. Довідкова та спеціальна література; 2. Матеріали польових досліджень.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (розділи, які потрібно розробити): Вступ; 1. Еколого-економічна характеристика району досліджень; 2. Структура території НПП «Цуманська пуща»; 3. Природні та естетичні цінності НПП «Цуманська пуща»; 4. Експериментальна діяльність на території Парку; 5. Аналіз рекреаційної діяльності Парку; 6. Розробка заходів, спрямовані на підвищення рекреаційно-туристичної цінності території Парку; 7. Висновки; 8. Список використаних джерел.

5. Перелік графічного матеріалу схеми, рисунки, графіки, діаграми за темою та об'єктом дослідження, презентація у PowerPoint

6. Дата видачі завдання: « 18 » « 08 » 2024 р.

Інститут екологічної економіки і менеджменту
Кафедра екології
Освітньо-кваліфікаційний рівень магістр
Напрямок підготовки 10 – Природничі науки
(цифра і назва)
Спеціальність 101 – Екологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри екології
д.с.-г.н., професор Копій Л.Л.
« 15 » « 12 » 2024 року

ЗАВДАННЯ НА ДИПЛОМНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Радевич Андріані Андріївні

1. Тема роботи « Аналіз рекреаційного використання природних комплексів і об'єктів національного природного парку «Цуманська пуша»»

керівник роботи: к.с.-г.н., доцент Лук'янчук Неля Георгіївна
затверджені наказом університету від 12.11.24 р., № С-873

2. Строк подання здобувачем вищої освіти роботи «15» грудня 2024 р.
3. Вихідні дані до роботи: 1. Довідкова та спеціальна література; 2. Матеріали польових досліджень.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (розділи, які потрібно розробити): Вступ; 1. Еколого-економічна характеристика району досліджень; 2. Структура території НПП «Цуманська пуша»; 3. Природні та естетичні цінності НПП «Цуманська пуша»; 4. Екскурсійна діяльність на території Парку; 5. Аналіз рекреаційної діяльності Парку; 6. Розробка заходів, спрямовані на підвищення рекреаційно-туристичної цінності території Парку; 7. Висновки; 8. Список використаних джерел.
5. Перелік графічного матеріалу схеми, рисунки, графіки, діаграми за темою та об'єктом дослідження, презентація у PowerPoint
6. Дата видачі завдання: « 18 » « 08 » 2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1	Еколого-економічна характеристика району досліджень	<u>18.08.2024</u> - <u>06.09.2024</u>	«виконано»
2	Структура території НПП «Цуманська пуца»	<u>07.09.2024</u> - <u>16.09.2024</u>	«виконано»
3	Природні та естетичні цінності НПП «Цуманська пуца»	<u>17.09.2024</u> - <u>23.09.2024</u>	«виконано»
4	Екскурсійна діяльність на території Парку	<u>24.09.2024</u> - <u>06.10.2024</u>	«виконано»
5	Аналіз рекреаційної діяльності Парку	<u>07.10.2024</u> - <u>06.11.2024</u>	«виконано»
6	Розробка заходів, спрямованих на підвищення рекреаційно-туристичної цінності території Парку	<u>07.11.2024</u> - <u>06.12.2024</u>	«виконано»
7	Оформлення пояснювальної записки до магістерської роботи	<u>06.12.2024</u> - <u>15.12.2024</u>	«виконано»

Студентка _____ Радевич А. А.
(підпис)

Керівник роботи _____ Лук'янчук Н. Г.
(підпис)

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1	Еколого-економічна характеристика району досліджень	<u>18.08.2024</u> - <u>06.09.2024</u>	«виконано»
2	Структура території НПП «Думанська пуца»	<u>07.09.2024</u> - <u>16.09.2024</u>	«виконано»
3	Природні та естетичні цінності НПП «Думанська пуца»	<u>17.09.2024</u> - <u>23.09.2024</u>	«виконано»
4	Екскурсійна діяльність на території Парку	<u>24.09.2024</u> - <u>06.10.2024</u>	«виконано»
5	Аналіз рекреаційної діяльності Парку	<u>07.10.2024</u> - <u>06.11.2024</u>	«виконано»
6	Розробка заходів, спрямованих на підвищення рекреаційно-туристичної цінності території Парку	<u>07.11.2024</u> - <u>06.12.2024</u>	«виконано»
	Оформлення пояснювальної записки до магістерської роботи	<u>06.12.2024</u> - <u>15.12.2024</u>	«виконано»

Студентка А. В. Радевич (підпис) Радевич А. А.

Керівник роботи Н. Г. Лук'янчук (підпис) Лук'янчук Н. Г.

УДК 911.3

Радевич, А.А. «Аналіз рекреаційного використання природних комплексів і об'єктів національного природного парку «Цуманська пуща»: кваліфікаційна робота магістра: 101 – Екологія / Андріана Андріївна Радевич; наук. керівник: Неля Георгіївна Лук'янчук; НЛТУ України. – Львів, 2024. – 74 с.

Табл. 11, рис. 17, бібліогр. 58 назви

АНОТАЦІЯ

Вивчено та проаналізовано еколого-економічну характеристику району. Описано історію створення Парку. Охарактеризовано структуру території НПП «Цуманська пуща». Описано зонування Парку відповідно до господарських заходів, які здійснюються на території. Детально описано особливо цінні природничі об'єкти. Охарактеризовано екскурсійну діяльність на території Парку. Запропоновано новий креативний екскурсійний маршрут «Сучасна пуща». Розроблено заходи, спрямовані на підвищення рекреаційно-туристичної цінності території Парку.

Ключові слова: рекреація, національний природний парк, функціональне зонування, Цуманська пуща.

UDC 911.3

Radevych, A. A. «Analysis of the recreational use of natural complexes and objects of the National Nature Park «Tsumanska Pushcha»»: qualification thesis master's degree: 101 Ecology/ **Andriana Andriivna Radevych**; of science Director: Nelya Georgiivna Lukyanchuk; Ukrainian National Forestry University. – Lviv, 2024. – 74 p.

Table 10, fig. 6, bibliogr. 58 names

ABSTRACT

The ecological and economic characteristics of the district have been studied and analyzed. The history of the creation of the Park is described. The structure of the territory of the NPP "Tsumanska Pushcha" is characterized. The zoning of the Park is described in accordance with economic activities carried out on the territory. Particularly valuable natural objects are described in detail. Excursion activities on the territory of the Park are characterized. A new creative excursion route "Modern Forest" is proposed. Measures aimed at increasing the recreational and touristic value of the Park territory have been developed.

Keywords: recreation, national natural park, functional zoning, Tsuman Forest.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ I. ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА РАЙОНУ ДОСЛІДЖЕНЬ.....	9
1.1. Місцерозміщення НПП «Цуманська пуща».....	9
1.2. Тектонічна, геологічна та геоморфологічна будова території.....	10
1.3. Кліматичні ресурси.....	11
1.4. Поверхневі води.....	13
1.5. Ґрунти.....	13
1.6. Природні ландшафти.....	14
1.7. Промисловість, сільське та комунальне господарство.....	17
РОЗДІЛ II. СТРУКТУРА ТЕРИТОРІЇ НПП «ЦУМАНСЬКА ПУЩА».....	22
2.1. Історія створення Парку на базі лісогосподарських підприємств.....	22
2.2. Зонування території Парку.....	26
РОЗДІЛ III. ПРИРОДНІ ТА ЕСТЕТИЧНІ ЦІННОСТІ НПП «ЦУМАНСЬКА ПУЩА».....	30
3.1. Ландшафтне різноманіття Парку.....	30
3.2. Бальнеологічні об'єкти Парку.....	32
3.3. Особливо цінні природничі об'єкти на території Парку.....	33
3.4. Історико-культурні та сакральні об'єкти Парку.....	39
РОЗДІЛ IV. ЕКСКУРСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ НА ТЕРИТОРІЇ ПАРКУ.....	41
4.1. Мережа туристичних маршрутів та екостежок у Парку.....	41
4.2. Веломаршрути територією Парку.....	42
4.3. Пропонований екскурсійний маршрут «Сучасна пуща».....	51
РОЗДІЛ V. АНАЛІЗ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПАРКУ.....	55
5.1. Рекреаційна місткість території Парку.....	55
5.2. Аналіз стану існуючих рекреаційних атракцій Парку.....	56
5.3. Облаштування туристичної інфраструктури.....	58
5.4. Шляхи підвищення рекреаційно-туристичної цінності території Парку.....	60
ВИСНОВКИ.....	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	69
ДОДАТКИ.....	74

ВСТУП

Всесвітня туристична організація визначила сталий розвиток туристичної галузі як розвиток, який забезпечує раціональне використання природно-рекреаційних ресурсів – основи розвитку туризму, збереження природного та біологічного різноманіття, соціокультурної самобутності місцевих громад, їх культурних об'єктів і традиційних цінностей, стабільний економічний розвиток, належний рівень доходів та зайнятість місцевого населення. Рекреація – це процес відновлення фізичних, духовних, нервово-психічних сил людини, витрачених під час роботи, за допомогою заходів, спрямованих на оздоровчу, культурно-ознайомчу та спортивну діяльність людини у вільний час на спеціальних територіях поза місцем проживання.

У діяльності національних природних парків поєднуються збереження природних комплексів і об'єктів та рекреація, тобто формується тип природокористування, який найменшим чином шкодитиме природі, забезпечуючи при цьому умови для відпочинку людей. Важливими умовами розвитку рекреації на території Парку є визначення та виділення територій, найбільш придатних для організації відпочинку і дозвілля населення та таких, де є сукупність рекреаційних ресурсів. Функціональне зонування території Парку враховує ці умови, а також дозволяє ефективно розвивати рекреацію, як у зонах регульованої та стаціонарної рекреації, так і в господарській зоні.

Сталий розвиток загалом є стабільним розвитком соціального середовища та економічної сфери при раціональному використанні природного середовища. В туризмі поняття стійкого розвитку означає постійне і масове відвідування туристичних місць або територій із позитивним впливом на місцеве довкілля, суспільство та економіку. В українських реаліях значне місце в майбутніх регіональних стратегіях сталого розвитку та подолання депресивності територій покладається на «зелені» види туризму – екологічний, пригодницький, сільський і т. п. Територіальне туристичне зонування та визначення ключових туристичних дестинацій повинні стати основою програмних документів зі сталого розвитку

туризму на Ківерцівщині. Впровадження моделі сталого туристичного розвитку вимагає узгодженої та синергетичної дії всіх сторін для досягнення мети і складається із трьох основних компонентів: Парку, місцевих громад та бізнесу.

Ківерцівщина багата лісами та природно-заповідними територіями, вона володіє значними санаторно-курортними, лісовими, історико-культурними ресурсами. Численні архітектурні і археологічні пам'ятки, екскурсійні об'єкти, рекреаційні пункти та місця короткотривалого та довготривалого відпочинку сприяють розвитку різних видів туризму.

До рекреаційних ресурсів відносяться компоненти (об'єкти, явища і процеси) як природного, так і антропогенного походження, які можна використати з метою відновлення фізичного та психоемоційного стану людини, розвитку рекреації та туризму.

Рекреаційні ресурси території національного природного парку можна поділити на декілька груп:

- природні (кліматичні, земельні, водні, ландшафтні, бальнеологічні, біотичні інші);
- історико-культурні (архітектурні та археологічні пам'ятки, культурні, етнографічні інші);
- соціально-економічні (економіко-географічне положення, транспортна інфраструктура, благоустрій територій, мережа закладів харчування, побутових та рекреаційних послуг тощо).

Об'єктом нашого дослідження були природні комплекси і рекреаційні об'єкти національного природного парку «Цуманська пуща».

Завданням магістерської роботи було проаналізувати стан рекреаційного використання цих об'єктів та запропонувати заходи, спрямовані на підвищення рекреаційно-туристичної цінності території Парку.

Для цього слід було:

- вивчити та проаналізувати еколого-економічну характеристику Ківерцівщини;

- детально описати історію створення Парку на базі лісогосподарських підприємств
- охарактеризувати структуру території НПП «Цуманська пуща»;
- описати зонування Парку відповідно до господарських заходів, які здійснюються на території;
- описати природні та естетичні цінності НПП «Цуманська пуща»;
- детально описати особливо цінні природничі об'єкти;
- охарактеризувати екскурсійну діяльність на території Парку;
- дати характеристику мережі туристичних маршрутів та екостежок у Парку;
- запропонувати новий креативний екскурсійний маршрут «Сучасна пуща»;
- проаналізувати рекреаційну діяльність Парку;
- розробити заходи, спрямовані на підвищення рекреаційно-туристичної цінності території Парку;
- сформулювати висновки та скласти список використаних джерел.

РОЗДІЛ І
ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА РАЙОНУ
ДОСЛІДЖЕНЬ

1.1. Місцезнаходження НПП «Цуманська пуща»

Територія Ківерцівського національного природного парку «Цуманська пуща» розташована на крайній південній межі Полісся, на території колишнього Ківерцівського району (далі – Ківерцівщина), нині Луцького району Волинської області (рис. 1.1).

Розташований на території однойменного лісового масиву поблизу селища Цумань, в межиріччі Стиру та Горині. Парк займає 43% відносно усєї площі Цуманської пущі.

Рис. 1.1. Розміщення НПП «Цуманська пуща» на карті Волинської області

[<https://uk.wikipedia.org/wiki/>]

Саме слово «пуща» в слов'янських мовах означає великий, цільний лісовий масив, що зберігся у майже недоторканому стані. Цуманська пуща (як лісовий масив) розташована між 50° 45' і 51 °03' північної широти та між 25°3' і 26° 07' східної довготи. Загальна площа пущі становить близько 80 000 га (0,8 тис. км²). Площа Ківерцівського національного природного парку «Цуманська пуща» – 34 467,89 га земель, у тому числі 3 472,71 га земель, що вилучаються та надаються йому в постійне користування, та 30 995,18 га земель, що включаються до його складу без вилучення у землекористувачів.

1.2. Тектонічна, геологічна та геоморфологічна будова території

У тектонічному відношенні Цуманська пуща розташована на Волино-Подільській плиті, яка належить Східноєвропейській платформі. Фундамент її складається з магматичних і метаморфічних гірських порід архейського й ранньопротерозойського віку, розчленованих на окремі блоки.

Цуманська пуща розміщена на двох геоморфологічних формах. На півночі - це Поліська низовина, на півдні - крайня північна частина Волинської височини. Переважно територія пущі належить до Рожище-Цуманського денудаційного району. Тут поширені масиви крейдових поверхонь, підвищені до 200 м, на яких утворилися родючі перегнійно-карбонатні ґрунти (Тростянецький, Журавичинський, Ківерцівський масиви), зрідка трапляються карстові озера.

Як і для Полісся в цілому, для цієї території характерним є вирівняний рельєф. Найнижча точка (163 м над рівнем моря) розташована в південно-східній частині Цуманської пущі на р. Горинь, а найвища (210 м над рівнем моря) — в північній частині, південніше с. Рудники. Отже відносні висоти досягають 57 м. Найбільші локальні перепади висот мають місце біля р. Горинь і становлять приблизно 20 м, відносні висоти на профілях долин менших річок здебільшого не перевищують 5 м. Поверхня утворена переважно флювіогляціальними (водно-льодовиковими) відкладами супіщаного механічного складу. Під ними залягає крейда, яка здебільшого розташована на значній глибині (близько 20 м) і слабо впливає на ґрунти та характер рослинності. Інколи крейдові породи

підходять ближче до поверхні, переважно на північно-західному краю Цуманського лісу. Заплави займають невелику площу. Заплава Горині на ділянці річки, що межує з Цуманським лісом, не виявлена. Заплава Кормину має 100-200 м завширшки. Надзаплавні тераси складено породами легшого механічного складу і вкрито значною мірою сосновими лісами.

1.3. Кліматичні ресурси

Згідно умов атмосферної циркуляції Цуманська пуца належить до західної частини атлантико-континентальної області Європейської частини, що обумовлює помірно-континентальний клімат. Впродовж року тут переважає рух атлантичних повітряних мас, хоч часто проникає і повітря арктичного походження. Загалом клімат характеризується відносно високою вологістю повітря, помірним вологим літом, м'якою похмурою з порівняно стійким сніговим покривом зимою і значною кількістю опадів.

Середня річна сума опадів становить приблизно 600 мм. Середня температура січня -5°C , середня температура липня $+18^{\circ}\text{C}$. Сума температур вище 10°C становить 2400-2450°, середня тривалість періоду з температурою понад 5°C – 200-205 днів, а з температурою понад 10°C – 160 днів. Сумарна сонячна радіація – 76 Ккал на см.; кількість годин сонячного сяйва – 1600. Порівняно із середніми для рівнинної частини України показниками клімат території характеризується меншою континентальністю (меншими річними коливаннями температури, більшою кількістю опадів).

Основними кліматичними факторами, що визначають ріст і розвиток рослинного комплексу, є: температура повітря і ґрунту, гідрологічний режим у різні періоди року, швидкість, напрям і повторюваність вітрів, протяжність вегетаційного періоду, сума плюсових температур. З кліматичних факторів, які негативно впливають на ріст і розвиток рослинного комплексу, слід відмітити наявність пізніх весняних та ранніх осінніх заморозків.

Посушливі роки з випаданням опадів до 350 мм трапляються рідко – один раз на 15-20 років.

Важливе значення в оцінці рекреаційної цінності клімату має режим ультрафіолетової радіації (УФР), який справляє бактерицидну, вітаміноутворюючу дію на організм людини. Так, біодозу УФР (1/4 лікувальної дози) в липні опівдні при ясному небі можна отримати за 18 хвилин. Кількість годин сонячного сьйва залежить від тривалості дня. Режим сонячного сьйва в Парку сприяє довготривалим прогулянкам і походам. Радіаційний баланс цієї території за рік близько 1718 мДж/м².

Для рекреації має значення оцінка міждобової зміни основних метеорологічних величин. Зміна температури повітря (більше 4°C) та атмосферного тиску (більше 8 гПа) від доби до доби значно впливає на стан людини. В середньому на території спостерігається 30-45 днів з різкими коливаннями температури і приблизно стільки ж днів - із значним коливанням атмосферного тиску. Сприятливі для рекреації комфортні, прохолодні субкомфортні і жаркі субкомфортні погоди. Найчастіше комфортна погода спостерігається в літні місяці (5-8 днів на декаду). Жарка погода буває дуже рідко. В липні-серпні умови на території Парку сприятливі для проведення широкого комплексу кліматолікування. В цей період приймання кліматичних процедур не обмежується, повітряні ванни можна приймати протягом усього літа. Температура води у водоймах парку стає придатною для відкриття купального сезону з другої декади червня, який триває в середньому 80 днів (до другої декади вересня). Температура води максимальна в першій-другій декаді серпня і становить близько 20°C.

Погода на початку весни і пізньої осені не сприятлива для рекреаційної діяльності і не забезпечує можливості тривалого відпочинку на повітрі. Сприятливий період для організації всіх видів відпочинку в теплу пору року триває 150-155 днів. Кількість днів зі стійким сніговим покривом 70 днів. Кількість днів з ожеледицями і заметілями становить 15-20. Середня висота снігового покриву коливається від 10 до 15 см. Сприятливий період для організації зимових видів туризму і відпочинку в холодний період триває в середньому 50 днів.

1.4. Поверхневі води

Територія належить до басейну Прип'яті, а точніше до басейнів двох її приток: Стиру і Горині. Найбільшою річкою, яка перетинає Цуманську пущу в східній її частині, є Горинь, права притока Прип'яті. Найбільшими, крім Горині, річками Цуманської пущі є Путилівка, Кормин, Конопелька і Стубла.

Річка Кормин – права притока Стиру. В Цуманському лісі розташовані верхня та частково середня течії річки, яка бере початок у центральній частині лісового масиву і тече на північний схід. Русло Кормину майже на всьому протязі каналізоване. В південній частині території протікає із заходу на схід р. Путилівка (нижня її частина) – ліва притока Горині. На Путилівці побудовано кілька ставків. Конопелька – притока Стиру, протікає уздовж західного краю Цуманського лісу з південного сходу на північний захід. Річка Стубла протікає в Цуманському лісі нижньою течією з півдня на північ в його південно-східній частині на території Рівненської області. Стрипа – притока Кормину, тече із заходу на схід північніше від с. Берестяне, у неї впадає р. Млинок, яка протікає трохи південніше; русла обох річок переважно каналізовані.

За режимом водозабезпечення річки належать до рівнинних з мішаним типом забезпечення з переважанням атмосферного (снігового та дощового).

У східній частині території, на межі Волинської і Рівненської областей розташоване Чортове болото, на якому є мережа каналів, найбільший з них — Радзивилівський канал — впадає в Кормин з правого боку. Крім Чортового болота на території є багато боліт меншої площі, здебільшого лісових.

1.5. Ґрунти

Переважаючими ґрунтами є дерново-підзолисті, в тому числі оглеєні, дернові та болотні ґрунти, а також низинні торфовища. Наявні також болотно-лучні та лучні ґрунти. Дерново-підзолисті ґрунти займають близько двох третин території. За механічним складом переважають легкосупіщані, супіщані і легкосуглинисті ґрунти. За рівнем оглеєння поширені неоглеєні, глеюваті і глеєві різновиди. Найбільшою за площею і найкраще вираженою ділянкою торфовищ є

Чортове болото, розташоване у східній частині Цуманського лісу. Вирівняність рельєфу Цуманської пущі, слабкий природний дренаж ґрунтів, їхнє сезонне перезволоження обумовили їхню слабку придатність для використання як орних земель. Це сприяло збереженню на цій території лісової рослинності.

1.6. Природні ландшафти

За фізико-географічним районуванням України (1968), дана територія належить до Цуманського району області Волинського Полісся зони мішаних лісів, а за новим районуванням, наведеним у Географічній енциклопедії України (1993) - до Ківерцівсько-Цуманського району області Волинського Полісся.

За фізико-географічним районуванням України (1968), дана територія належить до Цуманського району області Волинського Полісся зони мішаних лісів, а за новим районуванням, наведеним у Географічній енциклопедії України (1993) — до Ківерцівсько-Цуманського району області Волинського Полісся.

Інвентаризація різноманіття видів флори та їхніх ареалів поширення, рослинних угруповань у межах території Парку в минулому проводилась, здебільшого, для обґрунтування створення/оголошення нових об'єктів ПЗФ.

Важливим аспектом діяльності відділу науково-дослідної роботи Парку є інвентаризація флори, моніторинг її динаміки та стану збереженості, зокрема рідкісних видів, аналіз процесів трансформації флори, особливо її синантропізації. Науковим базисом такої діяльності може служити інформація геоботанічних описів про видовий склад рослин, наявних у межах території парку.

Загалом для Цуманської пущі характерна флора і фауна південної частини Полісся. У масиві переважають широколистяні та сосново-широколистяні ліси. Склад лісу не змінився внаслідок діяльності людей. Рoste унікальна для України дугласія, або «хвойний дуб», висота яких може сягати мало не 100 метрів.

На території Цуманської пущі серед інших росте 15 видів рідкісних рослин та мешкає 27 видів унікальних тварин. Значна частина занесена до Червоної книги України (20 видів), Європейського Червоного Списку та Червоної книги

Міжнародного Союзу Охорони Природи. В лісових масивах Цумані є ціла низка угруповань, занесених до Зеленої книги України.

Наприкінці серпня 2023 року на території Цуманської пущі вперше в Україні виявили місце, де росте рідкісна папороть – чистоуст королівський або осмунда королівська (*Osmunda regalis* L.) (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Загальний вигляд осмунди королівської

[https://www.google.com/search?q=Osmunda+regalis&oq=Osmunda+regalis+&gs_]

За зоогеографічними параметрами територія Цуманської пущі належить до бореальної лісової зоогеографічної зони поліського зоогеографічного округу, західно-волинського зоогеографічного району (Страутман, Татарінов, 1958). За більш сучасними уявленнями (Щербак, 1988) територія Цуманської пущі належить до Бореальної європейсько-сибірської підобласті, Східноєвропейського округу, району мішаного, лісу, підділянки Західне або Волинське Полісся.

Перші писемні свідчення щодо надзвичайного багатства тваринного світу Цуманських лісів знаходяться в Літописі, у частині, де йдеться про Луцький з'їзд монархів Європи 1492 року. Згідно з цим історичним документом до столу вінченосних осіб та їхньої свити щодня протягом двох місяців із лісів Цуманської пущі постачали м'ясо зубрів, лосів, кабанів та інших тварин (Андрієнко та ін., 2002).

Варто зазначити, що до останнього часу у фауністичному відношенні Цуманська пуща була вивчена недостатньо – лише з другої половини ХХ століття в цьому районі розпочалися перші наукові дослідження фауни.

Наукові дослідження хребетних тварин у межах території Парку розпочалися відносно недавно.

Характерними представниками фауни хребетних західно-волинського зоогеографічного району є такі види, як черепаха болотна (*Emys orbicularis*), лелека чорний (*Ciconia nigra*), тетерук (*Lyrurus tetrix*), орябок (*Tetrastes bonasia*), журавель сірий (*Grus grus*), баранець великий (*Gallinago media*), сорокопуд сірий (*Lanius excubitor*) видра річкова (*Lutra lutra*), лось (*Alces alces*), бобер річковий (*Castor fiber*) та деякі інші.

Викопна плейстоцен-голоценова фауна птахів та ссавців свідчить про те, що протягом плейстоцену і голоцену зазначена територія, що належить до Волинського Полісся, була південною частиною природної лісової зони. Загалом, склад фауни хребетних з тих часів мало змінився.

Характер фауни Цуманської пущі значною мірою визначають її географічне розташування, особливості рельєфу, розподіл та склад рослинності. Наявність на

цій території значних площ листяних (дубових та грабово- дубових), мішаних (з переважанням дуба та сосни) та соснових лісів, наявність заболочених ділянок і численних водотоків створюють широку гаму біотопів - саме це є причиною багатства та різноманітності фауни цього унікального куточка Українського Полісся.

Важливим чинником слід визнати й те, що фауна цієї частини Полісся, як і флора, є відносно молодю. Її характеризує наявність помітної кількості пограничноареальних видів, які перебувають тут на південній межі свого поширення (рись, глушець, тетерук, рябчик, чорниш, сорокопуд сірий та деякі інші). У складі фауни Цуманської пуці переважають лісові види - неморальні і бореальні, значну частку становлять широкоареальні види - мешканці луків, водойм та боліт. Представлені тут і тварини-синантропи, які екологічно пов'язані з агроландшафтами, в тому числі й помешканнями людини. За узагальненими даними на території Цуманської пуці виявлено 249 видів хребетних тварин, з них кісткових риб - 23, земноводних - 11, плазунів - 7, птахів - 166, ссавців - 42 види.

За співвідношенням між фаунами хребетних зазначеної території, Волині та всієї України, хребетні регіону становлять 64,1 %, а їх класи - 61,3-100 % від волинської фауни і, відповідно, 31,8% та 12,4-69,2% від фауни України. Достатньо високі показники за співвідношенням до Волині (30-67,4 %) та за відношенням до України (11,5-40,3 %) мають види хребетних, які охороняються відповідно до Червоних книг, Червоних списків, міжнародних конвенцій та угод.

Сьогодні Цуманська пуца є одним з небагатьох лісових масивів України, де водяться зубри.

1.7. Промисловість, сільське та комунальне господарство

Промисловість району. Кількість зареєстрованих підприємств на Ківерцівщині – 24. З них найбільші: ДП «Цуманський лісгосп», ДП «Ківерцівський лісгосп», ДП «Львівський військовий ліскокомбінат» Волинський військовий лісгосп (їхня продукція – лісозаготівель, деревообробки, консерви

плодоовочеві, лісоматеріал круглий, паркет); ПАТ «Кульчинський силікатний завод» (будівельна цегла та блоки),

Деревообробне підприємство «Цумань» (виробництво струганого обрізного шпону); іноземне підприємство «Дерево та профіль» (клеєний конструкційний, дверний і віконний брус, меблеві фасади, меблевий щит, паркет, терасна дошка, вагонка, плінтус, лиштва, паркетна дошка, підвіконня, сходи, щит будівельний) та інші.

Кількість діючих малих підприємств – 99, з них на 10 000 населення – 0,01.

Кількість підприємців–фізичних осіб – 3516.

Питома вага малого підприємництва у загальному обсязі реалізованої продукції – 78,7%.

Кількість об'єктів інфраструктури підтримки малого підприємництва: 3 інвестиційні компанії та фонди; 1 філія страхової компанії.

Не дивлячись на певні негативні чинники району, є сильні сторони для розвитку промисловості. До них можна віднести наявність сировинної бази (ліси для лісової та деревообробної, поклади піску і глини для добувної та будівельної галузей), сприятливе географічне положення, розвинута транспортна інфраструктура (автомобільні та залізничні шляхи), наявність вузькоспеціалізованих підприємств (ПП «Ківерцілісмаш»).

Сільське господарство. Структура сільськогосподарського виробництва: рослинництво - 62,7%, тваринництво - 37,3%. Основні напрями виробництва в галузі рослинництва: вирощування зернових, технічних (цукрові буряки) і кормових культур. Основний напрям виробництва в галузі тваринництва: – м'ясо-молочне тваринництво.

Також ведеться рибне господарство.

Населення. У районі розташування Парку, на території колишнього Ківерцівського, нині частина Луцького району проживає 63 851 чоловік у 75 населених пунктах: 1 місто, 2 селища, 72 сіл, які входять до складу двох об'єднаних територіальних громад (ОТГ), у тому числі: міське населення – 37,3% (23 817 чол.), сільське населення – 62,7% (40 034 чол.), з яких постійне населення

становить 63 387 чол. Щільність населення на 1 км² – 46 чол., народжуваність на 1000 жителів – 14,6, смертність на 1000 жителів – 14,5, природний приріст на 1000 жителів – 0,1. Пенсіонерів серед постійного населення – 15 495 чол. (24,3% від загальної кількості населення), з них за віком – 11 386 чол. (73,5%), по інвалідності – 2 702 чол. (17,4%), по втраті годувальника – 831 чол. (5,4%), за вислугу років – 340 чол. (2,2%), соціальні пенсії мають 236 чол. (1,5%).

Зв'язок. В регіоні розвинені всі види зв'язку. Регіон має розгалужену телефонну мережу. Забезпеченість населення основними домашніми телефонними апаратами: встановлено 7000 телефонних номерів. Активно розвиваються системи мобільного зв'язку операторів Київстар, МТС Україна/Vodafone, Lifecell, Інтертелеком, ТзОВ «Лінктелекомсервіс», впроваджено цифрові телефонні станції. Глобальна мережа «Інтернет» у режимі «он-лайн» використовується у всіх галузях господарського життя. Є декілька потужних серверів електронної пошти.

У перспективі повинна розвиватися більш якісна мережа мобільного зв'язку. Добре розвинутою є пошта і факсимільний зв'язок. Останнім часом інтенсивно розвивається система кур'єрської доставки пошти – «Нова пошта».

Зв'язок забезпечується 29 поштовими відділеннями АТ «Укрпошта», 3 відділеннями «Нової Пошти» (м. Ківерці, смт Олика, смт Цумань), сервісного центру ПАТ «Укртелеком» та операторами мобільного зв'язку компаній ПрАТ «МТС Україна» і ЛФ ПрАТ «Київстар» (м. Ківерці).

Транспортна мережа відіграє важливу роль для рекреаційного використання території. Ківерцівщина має досить розгалужену сітку автодоріг та залізниці. Автостанції розташовані в м. Ківерці та смт Цумань, залізничні станції – в м. Ківерці, смт Олика і смт Цумань.

За матеріалами Служби автомобільних доріг у Волинській області станом на 01.01.2022 р. загальна протяжність автомобільних доріг сягала 449,0 км, зокрема державного значення – 162,8 км (усі з твердим покриттям), а місцевого значення – 286,2 км, з них з твердим покриттям – 261,3 км (91,3%).

З доріг державного значення є одночасно дорогами міжнародного значення

13,7 км (М-19 Доманове (на Брест) – Ковель-Чернівці-Тереблече (на Бухарест), національного значення – 32,0 км (Н-22 Устилуг-Луцьк-Рівне), регіонального – 30,6 км (Р-14 Луцьк-Ківерці-Маневичі-Любешів-Дольськ) і територіальні – 86,5 км (Т-03-08 Дубечне-Стара Виживка (М-07) – Турійськ-Рожище-Ківерці-Піддубці – (Н-22), що повністю забезпечені твердим покриттям.

Дороги місцевого значення – це обласні (132,5 км) та районні (153,7 км) автошляхи з твердим покриттям відповідно 123,3 і 138,0 км або 93,1 і 89,8%. Коефіцієнт забезпеченості транспортної доступності становив 0,26 км/км².

Експлуатаційна довжина транспортної мережі загального користування Ківерцівщини становить 473, 6 км автомобільних доріг державного і місцевого значення (у т. ч. із твердим покриттям – 225,6 км). Питома вага - автомобільних доріг із твердим покриттям 88 %. Кількість автомобільних мостів – 27 одиниць.

Мережа автомобільних доріг, що підходять до м. Ківерці забезпечує транспортні зв'язки з містами Луцьк, Рожище, Колки та селищними і сільськими населеними пунктами (їх характеристика наведена в табл. 1.1).

Таблиця 1.1 – Характеристика автомобільних доріг, що підходять до м. Ківерці

Найменування доріг	Технічна категорія	Ширина проїзної частини (м)
Автодороги державного значення		
Регіонального значення: Р-14 Луцьк – Ківерці – Маневичі – Любешів – Дольськ	II	9,0
Територіального значення: Т-03-09 /Т-03-08/ - Дубечне – Стара Виживка - /М-07/ - Турійськ – Рожище – Ківерці – Піддубці - /Н-22/	III- IV	6,0-7,0
Автодороги місцевого значення		
Обласні: О 030531 Журавичі – Тростянець – Хопнів – Словатичі – Суськ – Ківерці - /Р-14/	III-IV	6,0-7,0

На сьогодні частини доріг державного та місцевого значення мають незадовільний стан покриття, потребують реконструкції.

У напрямку з заходу на схід через місто проходить електрифікована залізниця Ковель – Ківерці – Рівне, ділянка Ковель – Ківерці – одноколійна електрифікована, ділянка Ківерці – Рівне – двоколійна електрифікована. В місті розташована залізнична станція «Ківерці». До залізничної станції «Ківерці» з південного напрямку примикає одноколійна електрифікована залізнична лінія Луцьк – Ківерці.

Крім того, транспортне обслуговування населення здійснюється приміськими, міжміськими автобусними маршрутами.

Проблемою підсистеми «транспортна інфраструктура» є невідповідність транспортно-експлуатаційних характеристик автомобільних доріг загального користування сучасним європейським вимогам щодо рівності та твердості, неузгодження їх розвитку з темпами автомобілізації.

Проте слід зазначити, що розвиток транспорту, особливо автомобільного, є одним з основних чинників негативного впливу на навколишнє середовище, його природні комплекси і об'єкти.

В районі розташування Парку на 2022 р. функціонувало 8 автозаправних станцій та станція технічного обслуговування автомобілів (коефіцієнт забезпеченості становив 0,57 та 0,07 од/км², з них в районі м. Ківерці – 2 АЗС та 1 СТО і кілька приватних СТО.

З метою забезпечення нормативного санітарно-гігієнічного стану по фактору акустичного забруднення на прилеглих до автомобільних магістральних вулиць територіях слід створити щільні придорожні захисні зелені насадження згідно ДБН Б.2.2-12:2018 «Планування і забудова територій», шумозахисні екрани, шумозахисні віконні блоки, шумопоглинаючі облицювальні матеріали.

При здійсненні спеціальних шумозахисних заходів розміри санітарно-захисної зони встановлюються з урахуванням забезпечення на території житлової забудови нормативних рівнів шуму, але не менше 50 м. Решта джерел шумового забруднення, такі як промислові підприємства, трансформаторні підстанції мають локальний вплив, що, як правило, не виходить за межі санітарно-захисної або охоронної зони об'єктів.

РОЗДІЛ II

СТРУКТУРА ТЕРИТОРІЇ НПП «ЦУМАНСЬКА ПУЩА»

2.1. Історія створення Парку на базі лісгосподарських підприємств

Територія Парку у минулому використовувався майже виключно у лісовому та мисливському господарстві у межах лісокористування державних підприємств «Цуманський лісгосп», «Ківерцівський лісгосп», раніше також у Ківерцівському міжгосподарському спеціалізованому лісгосподарському підприємстві та державному мисливському господарстві «Звірівське». У процесі реорганізації були утворені також інші лісгосподарські та мисливські господарства, частина площ яких увійшли до складу території Парку. Окремі ділянки, зокрема у заплаві Кормину та прилеглих боліт, використовувалися під торфорозробки, а прилеглі лучно-болотні ділянки заправ річок використовувалися під заготівлю сіна та випасання худоби.

На початку 2000-х рр. Науковим центром заповідної справи Міністерства охорони навколишнього природного середовища України була започаткована робота щодо створення регіонального ландшафтного парку «Цуманський» як першого етапу по створенню національного природного парку, зокрема й з ініціативи Ківерцівської районної ради за фінансової підтримки Франкфуртського зоологічного товариства (керівник проєкту німецький природоохоронець Вольфганг Фремут). Науковим центром заповідної справи Мінприроди України у 2006 р. загалом були завершені роботи з підготовки наукового обґрунтування та розроблення Проєкту створення Ківерцівського національного природного парку «Цуманська пуща» площею 43387,3 га. У таблиці 2.1 наведено дані для ділянок, які вилучені з території ДП «Цуманський лісгосп» і передані Парку у постійне користування.

Таблиця 2.1 – Перелік лісогосподарських підприємств, земельні ділянки яких повністю або частково включені до складу Парку

Лісогосподарські підприємства	рік проведення базових лісовпорядних робіт
СГПП «Дружба»	2009 р.
СГВК «Муравищенський»	2010 р.
ДП «Волинський військовий лісгосп»	2010 р.
ДП «Ківерцівський лісгосп»	2012 р.
ДП «Цуманський лісгосп»	2012 р.
СГПП «Довіра»	2012 р.
СВК «Полісся»	2015 р.
ТзОВ «Сіаль»	2015 р.
КП «Господарник»	2016 р.

Фактично організаційні і технічні дії з організації території Парку почалися тільки на початку 2018 року. В електронну повидільну базу лісовпорядних даних Цуманського лісгоспу працівниками ВО «Укрдержліспроєкт» внесені відповідні правки щодо вилучення з його площі земельних ділянок, які передбачено передати в постійне користування Парку, а також виконано попереднє функціональне зонування земельних ділянок, які включені в Парк без вилучення з території Цуманського лісгоспу. За результатами правок виконано і направлено на відповідні погодження та затвердження тільки новий розрахунок розміру головного користування по ДП «Цуманський лісгосп». Такі ж правки у 2015 році внесені у базу даних Луцького військового лісництва ДП «Львівський військовий ліскокомбінат». В текстові лісовпорядні документи, які зазвичай після базового лісовпорядкування передаються лісовим підприємствам, правки не вносилися. В бази даних інших лісокористувачів, лісові ділянки яких увійшли до складу Парку, правки також не вносилися.

Відповідно до Указу Президента України №203 від 22.02.2010 року «Про створення Ківерцівського національного природного парку «Цуманська пуца»» та на виконання наказу міністра екології та природних ресурсів України № 523 від 12.12.2011 року «Про затвердження Положення про Ківерцівський

національний природний парк «Цуманська пуща»» була проведена юридична дія з реєстрації Ківерцівського національного природного парку «Цуманська пуща» в Єдиному державному реєстрі 23.09.2015 року. Нижче в таблицях 2.2 – 2.4 наведені відомості щодо зелених лісових зон навколо населених пунктів, смуг лісів уздовж чи навколо водних об'єктів.

Таблиця 2.2 – Відомість щодо площі лісів зелених зон

Населені пункти, навколо яких виділяються ліси зелених зон	Чисельність населення, тис. чоловік		Лісорослинна зона	Лісистість району розташування населеного пункту	Площа лісів зеленої зони, на 1 тис. чоловік, розрахована за нормативами, гектарів	
	на дату проведення	з урахуванням зростання в майбутньому			усього	в т. ч. лісопаркова частина
смт Цумань	6,5	7,1	Полісся	49	55	7
смт Олика	3,1	3,4				

Таблиця 2.3 – Нормативна площа зеленої зони

Площа лісів зеленої зони, розрахована за нормативами, га		Фактична площа існуючих лісів зеленої зони, га		Площа лісів зеленої зони, що передбачається додатково, га	
Усього	в т. ч. лісопаркова частина	Усього	в т. ч. лісопаркова частина	Усього	в т. ч. лісопаркова частина
595	67,2	44,6	-	-	-

Таблиця 2.4 – Відомість щодо площі смуг лісів, що зростають уздовж берегів річок, навколо озер та інших водних об'єктів

Річки, озера, водоймища та інші водні об'єкти, уздовж берегів яких виділяються смуги лісів	Загальна довжина річки, км	Ширина смуг лісів, обчислена за нормативами, метрів	Площа смуг лісів, обчислена за нормативами, гектарів	Фактична площа існуючих смуг лісів, гектарів	Площа смуг лісів, які виділяються додатково, гектарів
р. Путилівка	57	300	32,0	32,0	-
Разом:			32,0	32,0	-

В 2009-2017 роках Благодійною організацією Інтерекоцентр у рамках проєкту Бернської конвенції, яка діє під егідою Ради Європи, у співпраці з Економічною комісією Європейського Союзу та Мінприроди України «Підтримка та впровадження Програми робіт щодо природно-заповідних територій Конвенції про біологічне різноманіття. Розширення реалізації

принципів мережі ЄС Natura 2000 через Смарагдову мережу» була проведена ідентифікація потенційних Смарагдових територій в Україні, у тому числі району Цуманської пущі. Засади створення та функціонування Смарагдової мережі, критерії відбору, порядок створення, висвітлені в праці «Смарагдова мережа України» під редакцією Л. Д. Проценка.

Територію Ківерцівського національного парку «Цуманська пуща» включено до Смарагдової мережі Європи за назвою «Tsumanska Pushcha» та кодом UA0000112 (табл. 2.5, рис. 2.1).

Таблиця 2.5. – Відомості про територію Смарагдової мережі Європи «Цуманська пуща»

Код об'єкту	Площа (га)	Місцезнаходження (область)	Координати центру
UA 0000112	49300	Волинська	N 47 59 27
			E 24 27 40

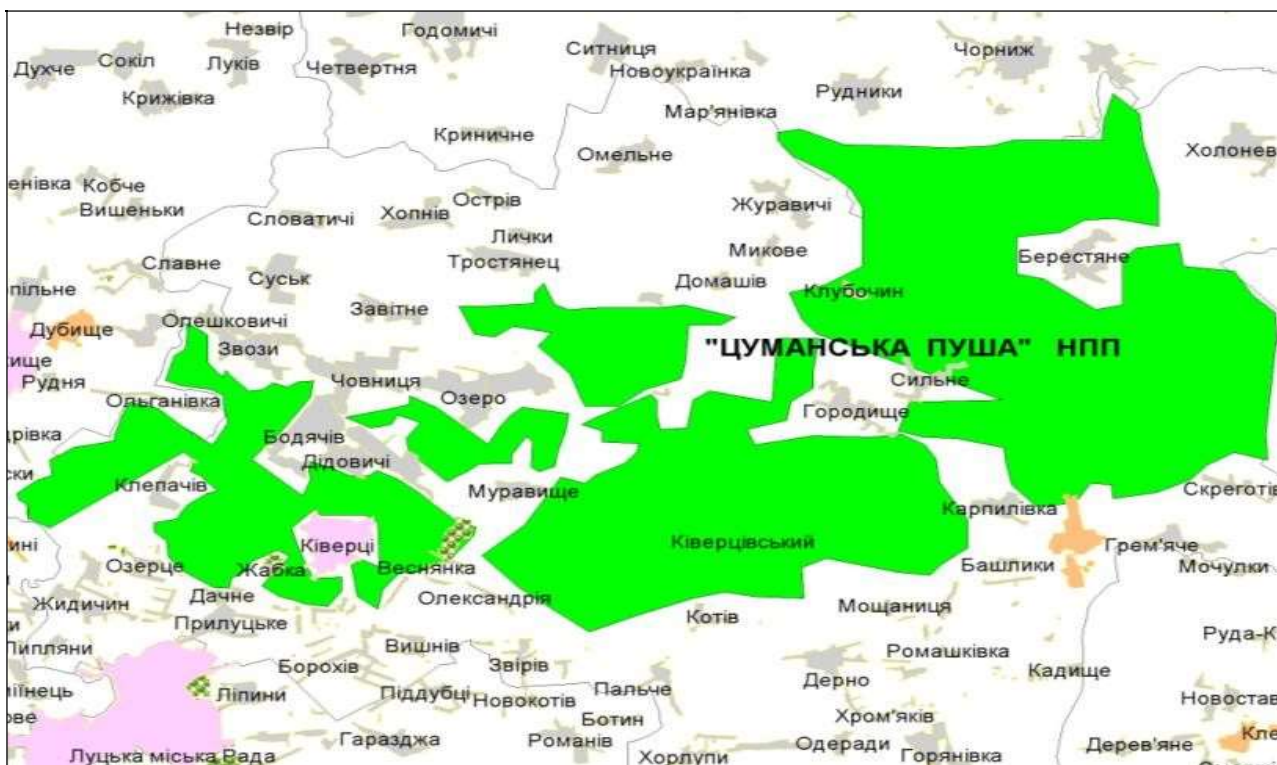

Рис. 2.1. Карта території Смарагдової мережі Європи «Цуманська пуща»

3.5. Зонування території Парку

Основні цільові спрямування функціонального зонування полягають у забезпеченні оптимального режиму використання окремих частин території Парку збереженні та відновленні цінних природних комплексів.

На території Парку відповідно до Закону України «Про природно-заповідний фонд України», Положення про Парк, затверджене наказом Міндовкілля від 31.08.2020 № 110 виділяється 4 функціональні *зони: заповідна, регульованої рекреації, стаціонарної рекреації та господарська* (табл. 2.1, рис. 2.2).

Таблиця 2.6. – Функціональне зонування Парку

Зона Парку	Площа, га	%
Заповідна зона	9106,6	27,20
Зона регульованої рекреації	2035,7	6,08
Зона стаціонарної рекреації	63,2	0,19
Господарська зона	22269,84	66,53
Всього	33475,34	100

Рис. 2.2. Функціональне зонування території Парку

Для кожної зони з урахуванням її природоохоронної, оздоровчої, наукової, рекреаційної, історико-культурної та інших цінностей природних комплексів та об'єктів і їх особливостей, встановлюється диференційований режим щодо їх охорони, відтворення та використання (табл. 2-5 ДОДАТКУ).

Заповідна зона має площу 9106,6 га (27,2%), призначена для охорони та відновлення найбільш цінних природних комплексів. До складу території національного природного парку «Цуманська пуща» входять такі об'єкти природно-заповідного фонду України:

- Загальнозоологічний заказник місцевого значення «Зубр»
- Загальнозоологічний заказник місцевого значення «Берестянський»
- Ландшафтний заказник загальнодержавного значення «Кормин»
- Комплексна пам'ятка природи загальнодержавного значення «Горинські крутосхили»
- Заповідне урочище місцевого значення «Цуманська пуща»
- Заповідне урочище місцевого значення «Божетарня і культура»
- Заповідне урочище місцевого значення «Дубово-сосновий ліс 1»
- Заповідне урочище місцевого значення «Дубово-сосновий ліс 2»
- Заповідне урочище місцевого значення «Дубово-сосновий ліс 3»
- Заповідне урочище місцевого значення «Дубово-сосновий ліс 4»
- Заповідне урочище місцевого значення «Дубово-сосновий ліс 5»
- Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва місцевого значення «Макаревичівський»
- Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення «Богуславський ялинник»
- Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення «Дубово-соснове насадження»
- Зоологічна пам'ятка природи місцевого значення «Урочище Ревні»
- Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення «Ділянка дубового лісу»

Зона регульованої рекреації – 2035,7 га (6,08 %), В зоні регульованої рекреації проводиться короткостроковий відпочинок та оздоровлення населення, огляд особливо мальовничих місць. У цій зоні дозволяється влаштування та відповідне обладнання туристських маршрутів і екологічних стежок. До складу зони входять території вздовж берега річки Путилівка та ставків, а також ділянка лісу, що має історичне значення в урочищі Лопатень Партизанського лісництва, де розташований «Музей лісу».

В цій зоні обладнано екологічні стежки та маршрути для туристів, що подорожують територією Парку. В подальшому зона регульованої рекреації

може бути розширена за рахунок господарської зони в процесі розробки нових екомаршрутів, екологічних стежок.

Зона стаціонарної рекреації – 63,2 га (0,19%), в тому числі: ДП «Цуманський лісгосп» Партизанське лісництво – кв. 28, вид. 24-38 – 54,2 га; Санаторій матері та дитини «Пролісок» – 9,0 га. В межах зони стаціонарної рекреації передбачається:

- збереження та поліпшення стану лісів і насаджень;
- охорона лісів і захисних насаджень від незаконних рубок, пошкоджень, самовільного сінокосіння, випасання худоби в заборонених місцях;
- охорона лісів і захисних насаджень від пожеж, здійснення протипожежних заходів;
- захист лісів від хвороб та шкідників, запровадження біологічних методів боротьби;
- відновлення і охорона тваринного та рослинного світу;
- здійснення господарських заходів для поліпшення санітарного стану території зони регульованої рекреації;
- діяльність, пов'язана з наданням туристичних послуг, проведенням екскурсій та туристичних походів;
- впорядкування та обладнання доріг і стежок.

Господарська зона – 22269,84 га (66,53%). У її межах проводиться господарська діяльність, спрямована на виконання покладених на Парк завдань, знаходяться населені пункти, об'єкти комунального призначення парку, а також землі інших землевласників та землекористувачів, включені до складу Парку, на яких господарська та інша діяльність здійснюється з додержанням вимог та обмежень, встановлених для зон антропогенних ландшафтів біосферних заповідників.

Ця зона виконує функції оточуючої і об'єднуючої смуги навколо заповідної і рекреаційної зон і захищає їх від небажаних впливів.

Заходи з оптимізації діяльності користувачів у межах Парку повинні передбачати:

- запровадження сівозмін, які вимагають найменшого використання добрив і отрутохімікатів для боротьби із шкідниками сільськогосподарських культур, запровадження біологічних методів боротьби із шкідниками сільськогосподарських культур та лісових насаджень;
- раціональне сільськогосподарське використання пасовищ;
- впорядкування населених пунктів, шляхів та пришляхових узбіч;
- підтримання усіма користувачами природних ресурсів мальовничості ландшафтів.

Загалом на території Парку забороняється будь-яка діяльність, яка призводить або може призвести до погіршення стану навколишнього природного середовища та зниження рекреаційної цінності території.

РОЗДІЛ III

ПРИРОДНІ ТА ЕСТЕТИЧНІ ЦІННОСТІ НПП «ЦУМАНСЬКА ПУЩА»

3.1. Ландшафтне різноманіття Парку

За особливостями ландшафтів та їх геоморфологією території Парку відносять до двох ландшафтно-пейзажних комплексів:

1. *Ландшафтно-пейзажного комплексу межиріч водно-льодовикових рівнин* виділяють унікальний комплекс Ківерцівських лісових пейзажів межиріччя Стиру та Горині, який характеризується поєднанням молодих та старовікових хвойно-листяних лісів (сосново-дубових) з болотами, піщаними ділянками із псамофітною рослинністю, характерні слабовиражені заплави лісових річок та меліоративні системи;

2. *Ландшафтно-пейзажного комплексу денудаційно-аккумулятивних рівнин* – долинно-річкові пейзажі малих річок та аграрні пейзажі відрогів Волинської височини, територія характеризується великою пейзажною виразністю, де переважає поєднання відкритих і напіввідкритих лісостепових просторів з невеликими залісеними площами та домінуючими в них сільськогосподарськими угіддями та водними об'єктами (табл. 3.1).

Таблиця 3.1 – Розподіл лісових ділянок за їх категоріями

Характеристика ділянок	Площа, га
<i>Вкриті лісовою рослинністю</i> , в т. ч.:	27634.0
лісові культури	12387.1
<i>Не вкриті лісовою рослинністю</i> , в т.ч:	1856.6
Незімкнуті лісові культури	563.3
Лісові розсадники, плантації	27.7
Рідколісся	3.2
Загиблі насадження	6.3
зруби	480.9
галявини	137.5
біогалявини	220.7
Лісові шляхи, просіки	417.0
Разом	29 490,6

За естетичною привабливістю лісові пейзажі Цуманської пущі та пейзажі відрогів Волинської височини можна віднести до складу ландшафтів середньої цінності. Проте ці пейзажі дещо відмінні пейзажів долин річок Західного Бугу, Турії та Стоходу, Случа та від Маневицьких лісів. Це – висока різноманітність породного складу лісів завдяки більш сприятливим ґрунтово-кліматичним умовам південного Полісся. Лісостани Цуманської пущі складаються з цінних хвойних (сосна, ялина), м'яколистяних (береза, осика, вільха, липа) та твердолистяних порід (дуб, граб, ясен, клен). Найбільш поширеними є хвойні породи, якими зайнято 225,0 тис. га (60%), друге місце займають м'яколісті – 87,3 тис. га (24%) та твердолистяні – 57,7 тис. га (16%).

Також наявність значної кількості унікальних старовікових сосново-дубових деревостанів віком від 100 до 180 років, окремих великих дерев-патріархів віком понад 200 років підвищує естетичну цінність території. На сьогодні в лісових комплексах Парку віком більше 100 років збереглося 1784,4 га насаджень природного походження дуба звичайного та 395,9 га – сосни звичайної. Їх розподіл між користувачами лісовими ділянками у межах Парку та розподіл за функціональними зонами і десятилітніми класами віку наведено у таблиці 3.2.

Таблиця 3.2 – Розподіл насаджень у віці більше 100 років за панівними породами та користувачами лісових ділянок

Користувачі лісовими ділянками	Панівні породи		Разом
	дуб звичайний	сосна звичайна	
Ківерцівський національний природний парк «Цуманська пуща»	28.9	1.3	30.2
ДП «Ківерцівський лісгосп»	41.8	0.8	42.6
ДП «Цуманський лісгосп»	1710.3	295.7	2006
Волинський військовий лісгосп	2.1	86.7	88.8
СГПП «Дружба»	-	11.4	11.4
СГВК «Муравищенський»	1.3		1.3
Разом	1784.4	395.9	2180.3

3.2. Бальнеологічні об'єкти Парку

Парк розміщений у межах Степанського курортного району, що характеризується не лише наявністю значних площ хвойних, березових та дубових насаджень, але й сприятливими кліматичними умовами, лікувально-торф'яними грязями та мінеральними водами.

В межах цього курортного району виділяється курортна місцевість «Журавичі», що характеризується наявністю мінеральних родонових вод і лікувальних торф'яних грязей.

Південна частина Степанського курортного району, включаючи Парк, віднесена до територій, сприятливих для рекреаційної діяльності.

Основою бальнеологічного лікування на Ківерцівщині є санаторій матері та дитини «Пролісок», який розташований у зоні стаціонарної рекреації Парку.

Санаторій «Пролісок» використовує мінеральні води родовища з концентрацією солей калію і натрію до 35 г/л. Хлоридно-натрієво-бромну воду застосовують для внутрішнього та зовнішнього вживання.

Мінеральна вода санаторію відноситься до однієї з п'яти основних груп мінеральних вод, дія яких визначається подібним іонним складом і мінералізацією. За основними іонами вода отримала свою назву хлоридно-натрієва, середньої мінералізації (до 10 гр. солей на 1л. води).

Водолікувальний комплекс санаторію містить: басейн; термальний басейн з мінеральною водою; підводну витяжку; душі Шарко, ВШШ, циркулярний; висхідний душ «Аквапедіс».

На Ківерцівщині наявні 16 природних водних джерел.

Журавичівське джерело мінеральних вод розташоване в селі Журавичі. Води гідро-карбонатно-кальцієві родонові з мінералізацією 2,5 г/л, дебіт 240,0 м³/добу. Цінність Журавичівського джерела надзвичайна, лікувальні властивості забезпечують оздоровлювальний ефект на 98%. Запаси Журавичівського родовища лікувальних грязей становлять 217 тис. м³. У 1928-1939, 1987-1999 роках тут діяв бальнеологічний санаторій «Журавка».

Гідрологічна пам'ятка природи *«Цуманські джерела»* (1991 р.) складається з каскаду джерел на площі 0,1 га, розташована на території землеволодіння Дубищенської сільської ради біля с. Ромашківка.

«Гор'янівські джерела» - гідрологічна пам'ятка природи (1991 р.), розташована біля с. Гор'янівка. Площа 0,5 га.

Джерело в селі Грем'яче - природне джерело на узбережжі річки Путилівка. Джерело хлоридно-натрієво-бромної мінеральної води. Своїми фізичними та хімічними характеристиками ця вода не поступається відомим на Волині Оконським джерелам, оскільки розташоване з ними в одному водоносному горизонті. Показаннями для лікування водою із цього джерела є хвороби опорно-рухового апарату, ендокринної та нервової систем, захворювання органів травлення та органів дихання. Гідрологічні характеристики джерела: дебіт – 1 л/с, прозорість – 25 см, температура 15 °С.

Криничка Юрія Переможця. У лісі за сім кілометрів від села Сильне на Ківерцівщині по дорозі до ур. Богуславка розташований колодязь із джерельною водою. У 2011 році освятили каплицю, яку спорудили над колодязем.

Джерело «Святе» вважається цілющим. Розташоване у селі Тростянець, на обійсті 360-річної Троїцької церкви.

Джерело «Святий Дух» у підніжжя старого кургану в с. Жидичин, неподалік Свято-Миколаївського чоловічого монастиря.

На Ківерцівщині є ще деякі джерела, які потребують додаткового комплексного дослідження: «Свята криниця» в с. Покащів; Личансько-Пітушкове; в с. Прилуцьке; в с. Чемерин; в с. Озеро; в с. Дубище; в с. Липне; в с. Микове, в с. Журавичі на р. Рудка; с. Жидичин біля об'їзної траси і ін.

3.3. Особливо цінні природничі об'єкти на території Парку

Об'єкти, які становлять високу естетичну і природну цінність: комплексна пам'ятка природи загальнодержавного значення «Горинські крутосхили», водосховище на річці Путилівка, ландшафтний заказник загальнодержавного значення «Кормин», ботанічна пам'ятка природи місцевого значення

«Городищенські дуби», заповідні урочища Лопатень, Богуславка, «Божетарня і Культура» та заказник місцевого значення «Чортове болото».

Комплексна пам'ятка природи загальнодержавного значення «Горинські крутосхили». Знаходиться в Горинському лісництві (кв. 39), має площу 30,0 га. Це одна з найбільш відомих природно-заповідних територій Парку зі своєрідним мальовничим ландшафтом і багатим рослинним покривом. Тут, на межі Волинської та Рівненської областей, поряд можна побачити поліську та лісостепову рослинність. Найкращий огляд на долину річки відкривається з Білої гори – найвищого місця крутосхилів, названої через світлий колір глини. Високий лівий берег Горині у цьому місці підіймається на висоту більше 20 метрів. Тут охороняються високобонітетні дубово-грабові насадження, вікові сосни та дуби. Обабіч ґрунтової дороги у південно-західній частині Горинських крутосхилів знаходиться розлогий віковий дуб. Серед птахів трапляються припутень, зозуля, одуд, дятел звичайний, щеврик лісовий, шпак звичайний, сойка; серед ссавців – кріт звичайним, білка звичайна. В цілому тваринний світ хребетних є відносно бідний через незначну площу заказника та наявність неподалік нього автошляху. Іноді тут можна побачити рідкісних видів тварин, занесених до Червоної книги України: жук-олень та мідянку.

Рис.. 3.1. Горинські крутосхили

Водосховище на річці Путилівка. Мальовниче водосховище на річці Путилівка створене в кінці 1980-х рр. з рекреаційною метою. Водойма довжиною понад 3 км і шириною 300-500 м розташована на межі Волинської та Рівненської областей. На узбережжі розташовані три санаторії: «Пролісок», «Червона

Калина», «Сосновий бір». Навколо водосховища – хвойний та широколистяний ліс, заболочені заплави, перезволожені луки. Західна частина водойми – одне з найкращих місць для спостереження за птахами. Тут можна спостерігали водоплавних та навколоводних птахів.

Лівий берег водосховища, територія якого входить до складу Парку, має піднятий рельєф. Вздовж цього високого берегу прокладена екологічна стежка «Над річкою Путилівкою» та планується організація нової екостежки «Вікно у світ птахів».

Рис.. 3.2. Затоплена заплава біля с. Мочулки.

Рис. 3.3. Рекреаційний пункт «На Кормині».

Ландшафтний заказник загальнодержавного значення «Кормин».

Заказник знаходиться в Берестянському лісництві і має площу 549 га. Він розташований в долині р. Кормин і простягається з півдня на північ смугою завдовжки 13 км, з мальовничими лісовими масивами дубово-березових та вільхових насаджень (нерідко зустрічаються вікові дуби та вільхи), заплавами болотами і луками. Лісову рослинність представлено як вільшняками – кропивними та осоковими з низкою гідрофільних видів, так і менш обводненими лісами. Це переважно березово-дубово-вільхові ліси, місцями з домішкою ясена. На більш підвищених ділянках знаходяться ділянки грабово-дубового лісу. Весняні синузії в лісах утворюють анемона жовтецева, менше анемона дібровна, місцями співдомінують рясти ущільнений та порожнистий, пшінка весняна. В

заказнику через річку побудовано 3 автомобільних мости, у деяких місцях є залишки старих дерев'яних мостових опор.

Річка Кормин є головною артерією у центральній та північно-східній частині Парку. Вона бере початок в болотах на захід від с. Городище, в центрі Ківерцівщини і впадає в р. Стир біля с. Мала Осниця Маневицького району. Довжина 53 км.

Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення «Городищенські дуби». В селі Городище на Ківерцівщині зростають три дуби-велетні. Могутні дерева ростуть на залишках старослов'янського валу (пам'ятки археології 11 століття), який захищав старовинне городище. Дуби віком близько 500-800 років, діаметрами 1,7 м і 1,6 м, 2,1 м, висотою 30-35 метрів та обхватом стовбурів відповідно 6,4 м 5,4 м і 7,0 м.

Рис. 3.4. Вікові Городищенські дуби.

Заповідне урочище Лопатень та Музей Волинського лісу. Раніше Лопатень був відомий як музей партизанської слави, проте наразі це місце у процесі переформатування і тут уже створений музей Волинського лісу та створюється експозиція музею Опору. Відвідувачі й туристи можуть довідатись про місцевий ліс, його флору й фауну, заповідні місця. Для них облаштовано екологічну стежку та спеціально обладнано куточок для відпочинку. Для

школярів створений навчальний клас під відкритим небом із еколого-освітніми стендами.

Однак урочище Лопатень має також значну природну та естетичну цінність – тут знаходяться цінні лісові масиви дубових деревостанів віком до 160 років, з домішкою березових, вільхових і ялинових насаджень, а на території Лопатенського лісництва ростуть дві вікові ялини (окружність стовбурів 318 та 330 см), неподалік розташовані мальовничі ставки та заболочені ділянки на річці Стрипа, які є чудовими місцями для спостереження за птахами.

Урочище Богуславка. Урочище з високою естетичною привабливістю. Тут розташовані великі ставки, вікові діброви та сосновий бір, мальовничі галявини серед узлісся. Урочище має також цікаву історико-культурну складову, адже тут знаходилося однойменне поселення та склязовод-гута князів Радзивіллів та їх мисливський будиночок, була станція вузькоколійної залізниці та інше. Все це було зруйновано під час Першої світової війни в 1915 – 1916 рр., коли по цій місцевості проходила лінія фронту, яка розділяла Цуманську пущу навпіл. Варто зазначити, що Богуславські ставки – одне з найкращих місць для спостереження за птахами на території Цуманської пущі, хоча й не належить до території Парку.

Заповідне урочище «Божетарня і Культура». Урочище Божетарня, яке складається з цінних лісових високобонітетних насаджень сосни, дуба, ялини, липи віком 60-100 років, що розкинулись на горбах та ярах Волинської височини. У лісі численні окопи та траншеї часів Першої світової війни. З боку мт Олика перед в'їздом до урочища знаходяться залишки каштанової алеї, висадженої за часів князів Радзивіллів.

Урочище Культура – це цінні лісові насадження сосни, дуба, липи, є декілька ярів, ростуть вікові ялини, насаджені за часів князів Радзивіллів.

«Заказник місцевого значення «Чортове болото». Одним з найбільш цікавих місць Цуманської пущі є заказник місцевого значення «Чортове болото». Ця важкодоступна місцина є маловивченою і приховує чимало таємниць. Окрім того, сама назва «Чортове болото» виникла неспроста, тутешні мешканці відносяться до цього болота з пересторогою, оповідаючи різні містичні історії.

Знаходиться болото неподалік сіл Берестяни та Знамирівка на Ківерцівщині. Раніше болото було значно більшого розміру, простягаючись далі на південь від сучасних розмірів. Через Чортове болото і поряд з ним проходить меліоративна система. Навпіл болото розділяє Радзивилівський канал із добудованими пізніше каналцями. Достеменно невідомо, коли його проклали, але на картах початку ХХ ст. канал ще не позначений. Тому можна припустити, що прокопали його за часів Польщі в 20-30-х роках ХХ ст. Князі Радзивілли були власниками значної території Цуманської пуші, зокрема мисливських угідь. На полювання в пушу приїжджали вельможі з Європи. Неподалік Чортового болота знаходиться урочище Звіринець. За свідченнями старожилів, у цьому урочищі був вольтер, в якому розводили та утримували тварин для мисливства. За декілька кілометрів звідсіля уздовж узбережжя річки Кормин проходила лінія фронту у Першу світову, у 1915-16 рр. Навколо болота ховались серед густого лісу криївки українських повстанців в 40-50х роках ХХ ст. Тому ця територія цікава не лише біологам, а й історикам. Раніше на болоті та на узбережжі були сінокоси, але за останні десятиріччя косіння припинили, що спричинило заростання значної території чагарниками. Це, в свою чергу, перетворює болото на дуже важкодоступну місцину для відвідування людьми. Хоча у цьому є своєрідна перевага, адже зменшення антропогенного навантаження сприяє збереженню цього унікального природного комплексу. Загальнозоологічний заказник місцевого значення «Чортове болото» був утворений рішенням Волинського облвиконкому у 1991 році. У 2004 році територія заказника «Чортове болото» увійшла до складу заповідного урочища місцевого значення «Цуманська пуша», яке тепер входить до складу Парку. Чортове болото – лісо-болотяний масив. Площа – понад 668 га, а ще більша ділянка Чортового болота знаходиться на суміжній з Рівненською областю території. Ймовірно, що це болото утворилось під час стікання льодовикових вод. Центральна частина території має вирівняну поверхню, дещо понижену до центру. Її краї, що є терасами пониження, піднято в різній мірі: менше – в Холоневичівському лісництві, більш стрімкі – у Берестянському, де болото оточено залісненими горбами. За своїм рослинним

покривом болото є низинним (евтрофним). В цілому, у флорі Чортового болота зареєстровано близько 300 видів.

Іншими цікавими територіями в Парку є озера в с. Озеро та Озерце, береги річки Путилівка та джерело в с. Грем'яче, лісопаркова зона навколо м. Ківерці з великою кількістю об'єктів ПЗФ, які увійшли до складу Парку, та інших об'єктів ПЗФ, що ще не увійшли до його складу.

3.4. Історико-культурні та сакральні об'єкти Парку

Відмінна риса, яка посилює привабливість пейзажних комплексів – це наявність значних архітектурних історико-культурних та сакральних об'єктів.

Парк характеризується також наявністю низки архітектурних історико-культурних та сакральних об'єктів (замок та костел в смт Олиці, старі дерев'яні та муровані церкви у селах), об'єктів історико-культурної спадщини (руїни замків та дотів (довготривала оборонна точка), старі фортифікації укріплення, бліндажі, системи окопів та ін.), місць історичної пам'яті (місце розташування штабів армій, табору УПА, пам'ятники, монументи, музеї).

В районі функціонують 3 музеї: Ківерцівський краєзнавчий музей, Музей академіка Михайла Кравчука (с. Човниця, Ківерцівська громада), Лопатенський історико-природничий музейний комплекс, а також низка музейних кімнат: етнографічна музейна кімната «Бабусина скриня» у ЗОШ I-II ступенів с. Грем'яче, історична музейна кімната «Витоки» та етнографічна музейна кімната «Берегиня» в ЗОШ I-III ступенів с. Жидичин, історична музейна кімната ЗОШ I-II ступенів с. Хорлупи, історична музейна кімната у ЗОШ I-III ступенів в смт Цумань, історична музейна кімната у ЗОШ I-III ступенів в смт Олика, музейна кімната «Світлиця шани» у ЗОШ I-II ступенів с. Сильне, музей-кімната ЗОШ I-II ступенів у с. Суськ тощо.

Цікавою етнографічною традицією, поширеною в регіоні до цього часу, є встановлення придорожніх хрестів-фігур на перехрестях доріг, на в'їздах в села, які відіграють важливу роль у духовній культурі українців регіону, і виконують низку функцій – захисну, магічну, пам'ятну, водночас нейтралізують негативний

вплив та освячують найбільш небезпечні місця й ділянки. Хрести зазвичай рясно прикрашені різнокольоровими стрічками, рушниками, на них розміщені так звані символи Знарядь Страстей Христових.

Загалом, територія Парку є унікальним місцем не тільки в плані охорони природи та первинного ландшафту, а й насичена об'єктами історико-культурної спадщини України, які потребують захисту, комплексного вивчення території на предмет виявлення та встановлення на державний облік нових об'єктів, необхідне проведення паспортизації вже виявлених пам'яток. Історико-культурні пам'ятки є привабливими для туризму, залучення волонтерів в наукові експедиції тощо. Адміністрація Парку має тісно співпрацювати з органами місцевої влади з питань історико-культурної спадщини, а у випадку розміщення історико-культурного об'єкту у межах заповідної зони Парку – брати на себе повну відповідальність за його охорону. Важливо запровадити моніторинг за станом збереження об'єктів історико-культурної спадщини.

Для розвитку рекреації використання етнографічної спадщини, місцевого колориту є важливим і це дозволить створити унікальні та пізнавальні туристичні продукти та послуги.

РОЗДІЛ ІV

ЕКСКУРСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ НА ТЕРИТОРІЇ ПАРКУ

4.1. Мережа туристичних маршрутів та екостежок у Парку

Рекреаційні ресурси на території Парку створюють позитивне підґрунтя для розвитку усіх видів рекреаційної діяльності, що не суперечать завданням збереження природних комплексів і об'єктів.

Відповідно до вимог чинного законодавства (Законів України «Про природно-заповідний фонд України», «Про туризм», «Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України», затвердженого наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища від 22.06.2009 № 330) на території Парку розвиваються такі види рекреаційної діяльності: загальнооздоровчий відпочинок, культурно-пізнавальний відпочинок, короткостроковий відпочинок.

Екскурсійна діяльність на території Парку здійснюється шляхом проведення екскурсій (прогулянок) маркованими екологічними стежками (далі – «екостежка»).

Туристична діяльність з додержанням вимог природоохоронного законодавства проводиться за такими основними напрямками: науково-пізнавальний пішохідний туризм, орнітологічний туризм (спостереження за птахами), велосипедний туризм, водний туризм.

На сьогодні в Парку для рекреаційної діяльності насамперед використовується інфраструктура лісгоспів (рекреаційні пункти, альтанки).

На даний час у Парку створено 11 туристичних маршрутів:

- веломаршрут «Цуманськими дібровами-1» (протяжність - 60 км);
- веломаршрут «Цуманськими дібровами-2» (51 км);
- веломаршрут «Стежками Полісся-1» (45 км);
- веломаршрут «Стежками Полісся-2», протяжність (55 км);
- веломаршрут «Олика – володіння князів Радзивіллів» (24 км);
- автомаршрут «Довкола Цуманської пущі» (близько 200 км);

- водний маршрут для байдарок «По річці Путилівка» (17 км);
- одноденний веломаршрут «Старі шляхи Ківерцівщини» (45 км);
- одноденний пішохідний маршрут «До Городищенських дубів» (20 км);
- екологічна стежка «З Богуславки до Лопатня» (11 км);
- екологічна стежка «Вікно у світ птахів» (7 км).

Туристичні маршрути пролягають через територію Парку і прилеглі території з цікавими природними та історико-культурними об'єктами. Маршрути пролягають господарською зоною, зонами стаціонарної та регульованої рекреації. Частини маршрутів, які пролягають через заповідну зону, проходять по дорогах з твердим покриттям загального користування і по внутрішньогосподарських лісових дорогах, які віднесені до зони регульованої рекреації.

4.2. Веломаршрути територією Парку

Веломаршрути у Парку пролягають цікавими місцями природи поблизу історико-культурних пам'яток. Це – заплава річки Путилівка, урочище Богуславка з історичними пам'ятками, археологічні пам'ятки в околицях с. Берестяни, залишки лінії фронту Першої світової війни 1915-16 рр., історична спадщина смт Деражне тощо.

Веломаршрут «Цуманськими дібровами – 1»: залізнична станція «Ветеранів» (Рівненська область) - с. Руда Красна – Путилівське водосховище – смт Деражне – с. Скреготівка – ур. Рудка – ур. Брак – рекреаційний пункт біля с. Берестяни – с. Берестяни – рекреаційний пункт в ур. Богуславка – смт Цумань – с. Кадище – залізнична станція «Цумань». Загальна протяжність маршруту біля 60 км.

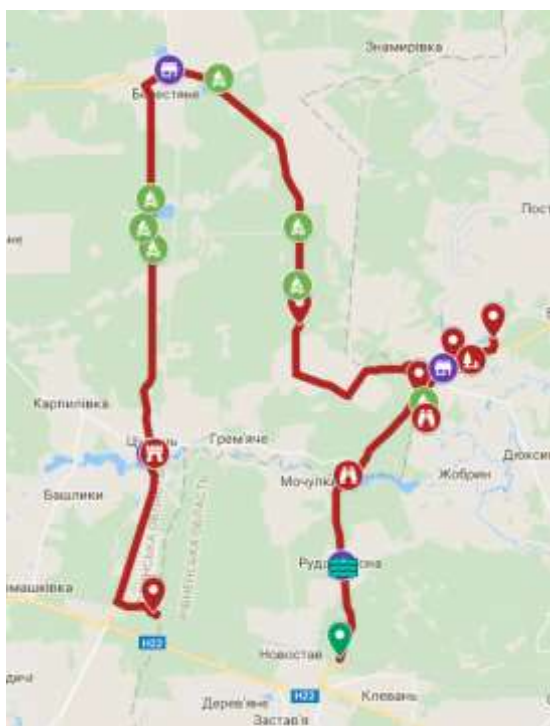

Рис. 4.1. Схема веломаршруту «Цуманськими дібровами – 1».

Веломаршрут «Цуманськими дібровами-2»: залізнична станція «Ветеранів» (Рівненська область) – с. Руда Красна – Путилівське водосховище – смт Деражне – с. Скреготівка – ур. Рудка – поворот на гравійку «БАМ» – траса (Берестяни-Цумань) – смт Цумань – с.Кадище – залізнична станція «Цумань». Загальна протяжність – 51 км.

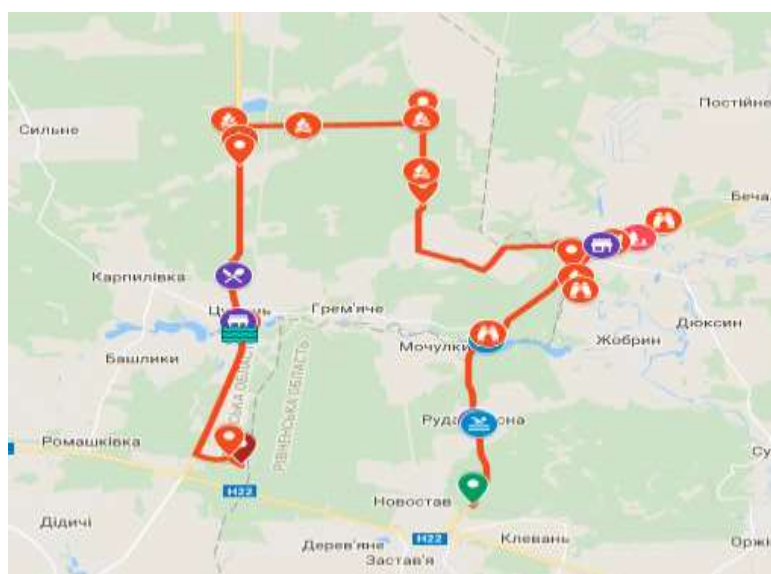

Рис. 4.2. Схема веломаршруту «Цуманськими дібровами – 2».

Веломаршрут: «Стежками Полісся - 1»: залізнична станція «Новостав» – міст через р. Стубла – с. Олишва – с. Мочулки – кладка через р. Путилівка – с. Грем'яче – с. Скредотівка – ур. Рудка с. Скредотівка – ур. Рудка - поворот на дорогу з гравійним покриттям «БАМ» – траса Берестяни-Цумань – смт Цумань – с. Кадище – залізнична станція «Цумань». Загальна протяжність маршруту біля 45 км.

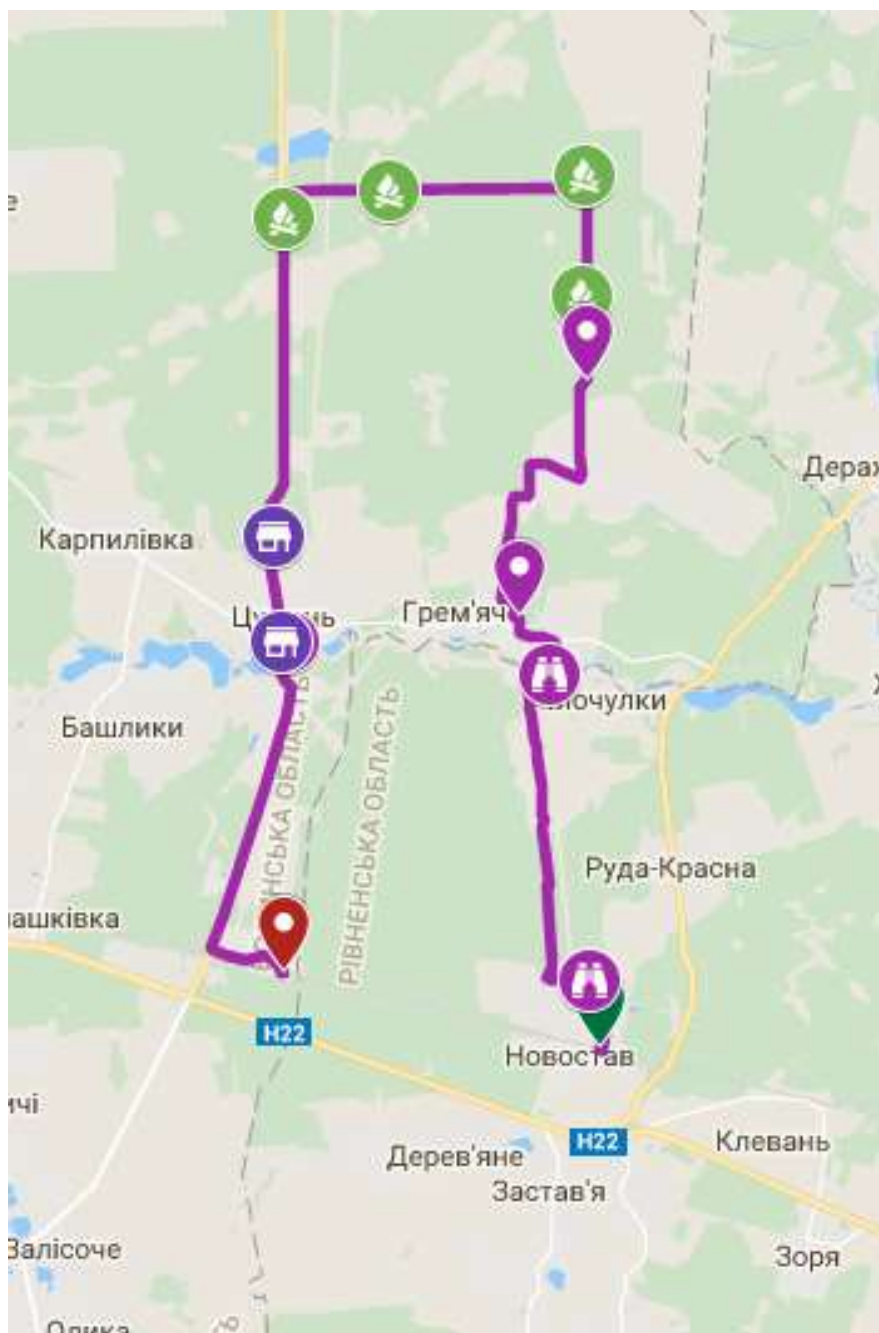

Рис. 4.3. Схема веломаршруту «Стежками Полісся - 1».

Веломаршрут «Стежками Полісся -2»: залізнична станція «Новостав» – міст через р. Стубла – с. Олишва – с. Мочулки – кладка через р. Путилівка – с. Грем'яче – с. Скреготівка – ур. Рудка – ур. Брак – рекреаційний пункт біля с. Берестяни – с. Берестяни – рекреаційний пункт в ур. Богуславка – смт Цумань – с. Кадище – залізнична станція «Цумань». Загальна протяжність маршруту біля 55 км.

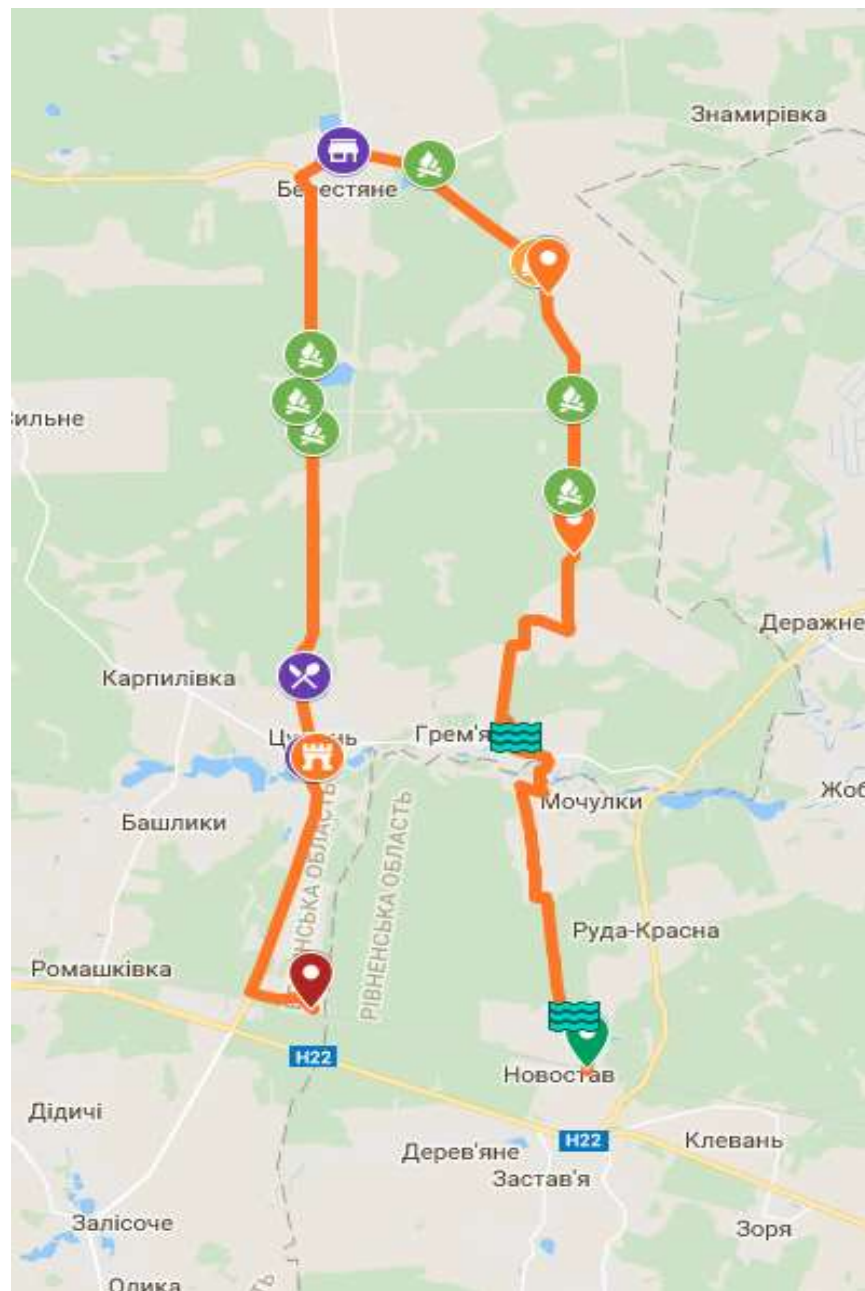

Рис. 4.4. Схема веломаршруту «Стежками Полісся -2».

Веломаршрут «Олика – володіння князів Радзивіллів»: залізнична станція «Олика» – городище в с. Одеради – смт Олика – с. Залісоче – с. Гор`янівка – зал. платформа «Ромашківка». Протяжність 26 км.

Маршрут пролягатиме на Ківерцівщині. На маршруті можна буде побачити історико-культурні та природні об'єкти, пов'язані з історією князів Радзивіллів, які володіли довколишніми землями починаючи з поч. XVI ст. і до 1939 року. Маршрут в основному буде прокладений прилеглими до Парку територіями. Рельєф переважно рівнинний, проте частина маршруту проходитиме відрогами Волинської височини. Базовий маршрут розрахований на один день. Може бути декілька гілок продовження маршруту. Покриття – переважно асфальт різної якості, ґрунтові дороги та бруківка «трилінка».

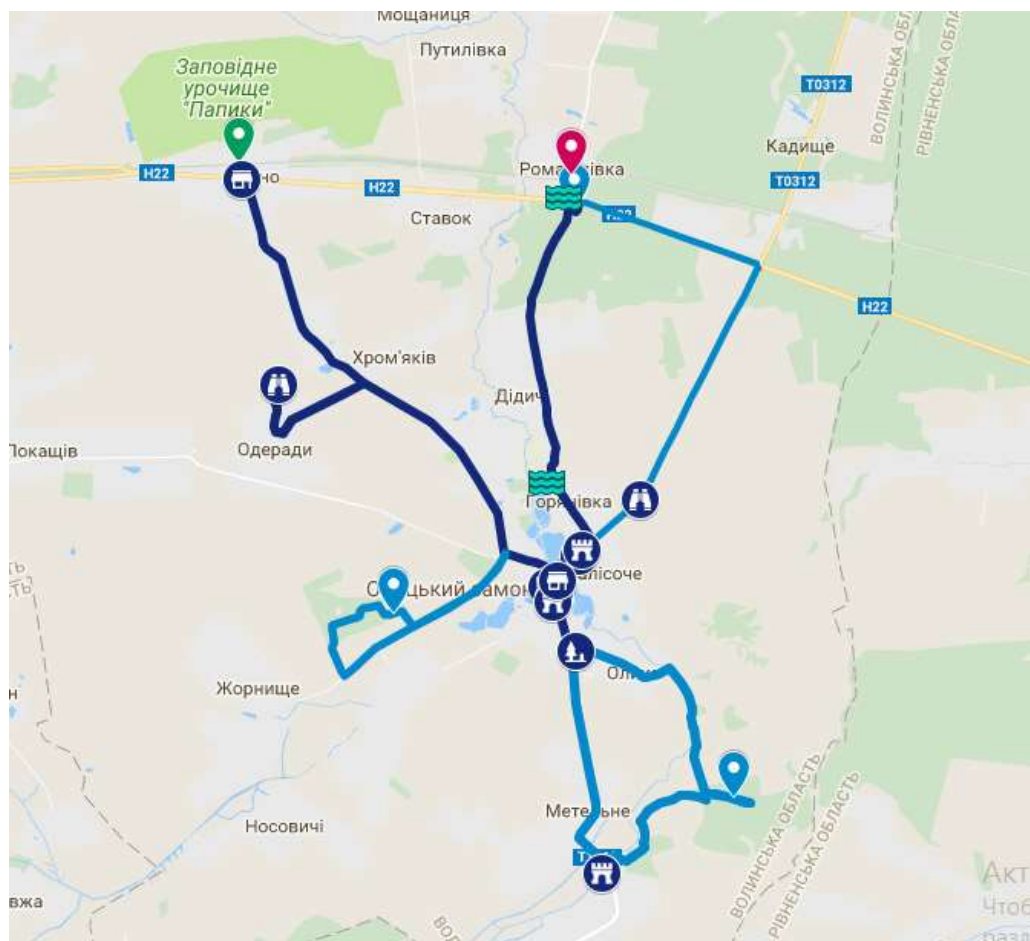

Рис. 4.5. Схема веломаршруту «Олика – володіння князів Радзивіллів».

Автомаршрут «Довкола Цуманської пуці»: м. Луцьк – с. Піддубці – смт Олика (замок Радзивіллів, костел-колегіум Святої Трійці, Петропавлівський костел, церква Стрітєння Господнього, Луцька брама) – с. Пересопниця (культурно-археологічний комплекс Пересопницького Євангелія) – смт Клевань (замок князів Чорторийських, міст-віадук, Благовіщенський костел, Тунель кохання) – водосховище на річці Путилівка, санаторій «Пролісок» – джерело в с. Грем'яче – смт Цумань – урочище Богуславка – с. Берестяни – музей лісу в ур. Лопатень – джерело в с. Журавичі – с. Омельне – с. Тростянець – с. Озеро – озеро в с. Озерце – с. Жидичин – м. Луцьк. Протяжність маршруту – близько 230 км. Маршрут пролягатиме Ківерцівщиною у Волинській області та частково Рівненською областю. Є можливість побачити як історико-культурні пам'ятки, так і мальовничі місця природи. Значною частиною маршрут проляже через Парк та прилеглі території. Маршрут розрахований на один-два дні.

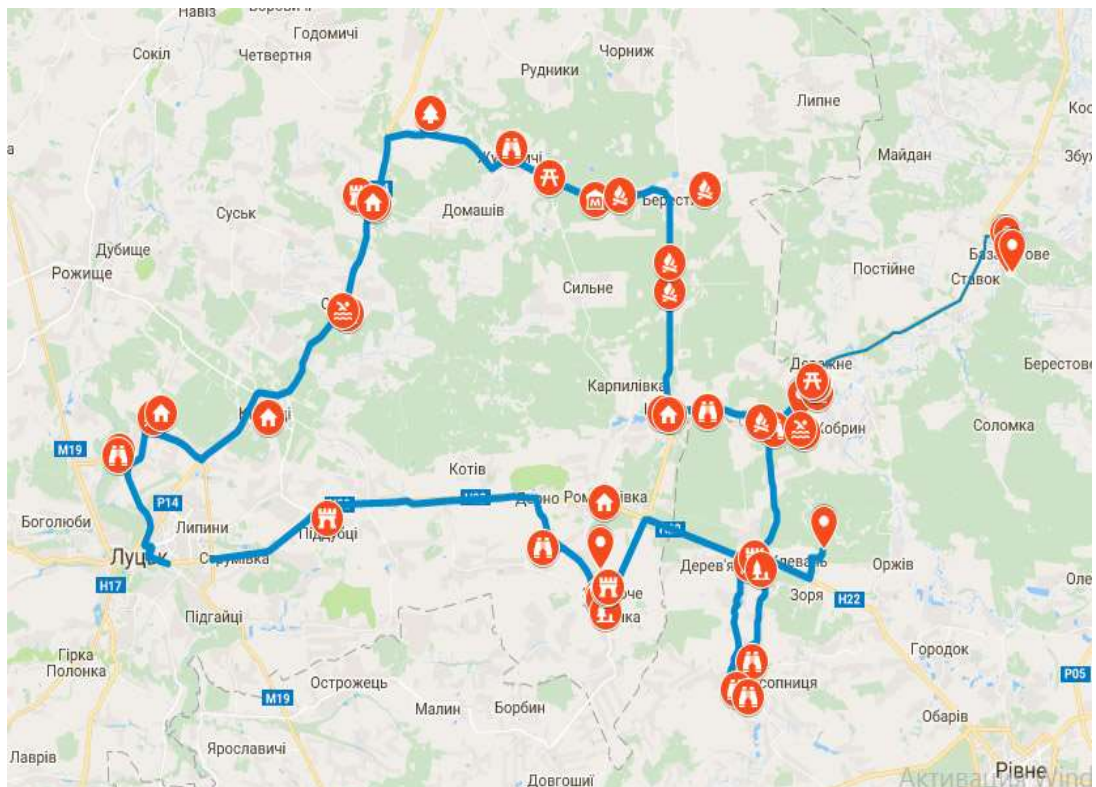

Рис. 4.6. Схема автомаршруту «Довкола Цуманської пуці».

Водний маршрут «По річці Путилівка»: смт Цумань – с. Грем'яче – с. Мочулки – водосховище біля санаторію «Пролісок». Протяжність маршруту – 17 км. Маршрут буде прокладений руслом річки Путилівка. Річка Путилівка частково протікає територією Парку і впадає в річку Горинь неподалік с. Жобрин. В межах Волинської області р. Путилівка протікає через смт Олика, Цумань, села: Башлики, Дубище, Грем'яче і Яківці, має кілька приток, найбільша з них Осниця. Долина річки трапецієподібна, завширшки до 4 км. Заплава завширшки 130-500 м, заболочена. Річище звивисте, завширшки від 2-3 м (у верхів'ї) до 8-20 м (у пониззі). На значній протяжності річище випрямлене і поглиблене. Узбережжя частково заболочене та заросле вільхою і чагарниками. Подекуди трапляється бересклет та калина. Трапляються рідкісні рослини, зокрема береза низька та ін. У пониззі на річці Путилівка побудована дамба з мальовничим водосховищем, сосновим лісом на піщаних берегах. Водосховище довжиною понад 3 км, шириною 300-500 м. На узбережжі три санаторії: «Пролісок», «Червона Калина» і «Сосновий бір». Це друге за розміром водосховище у Волинській області після Хрінниківського.

Рис. 4.7. Схема водного маршруту «По річці Путилівка».

Одноденний веломаршрут «Старі шляхи Ківерцівщини»: м. Луцьк – с. Жидичин (Свято-Миколаївський монастир) – джерело «Святий Дух» – пам’ятний знак на братській могилі воїнам I Світової війни – старий млин в с. Кульчин – с. Кульчин – крутосхили над річкою Стир – ліс біля с. Кульчин – озеро в с. Озерце – ліс між селами Клепачів та Жабка – старий Ківерцівський шлях – с. Прилуцьке – ур. Панський ліс – м. Луцьк. Протяжність маршруту – близько 45 км. Маршрут пролягатиме цікавими місцями поблизу історико-культурних пам’яток та об’єктів природи. Серед історико-культурних пам’яток: архітектурний комплекс Свято-Миколаївського монастиря, джерело «Святий Дух», руїни маєтку письменниці Габрієлі Запольської, старий млин в с. Кульчин, пам’ятний знак на братській могилі воїнам I Світової війни. Серед цікавих місць природи: гідрологічна пам’ятка природи місцевого значення «Озерце», ботанічна пам’ятка природи місцевого значення «Ділянка лісу-2» (крутосхили над річкою Стир з віковими дубами та соснами), ботанічна пам’ятка природи «Дубово-соснове насадження», урочище «Панський ліс».

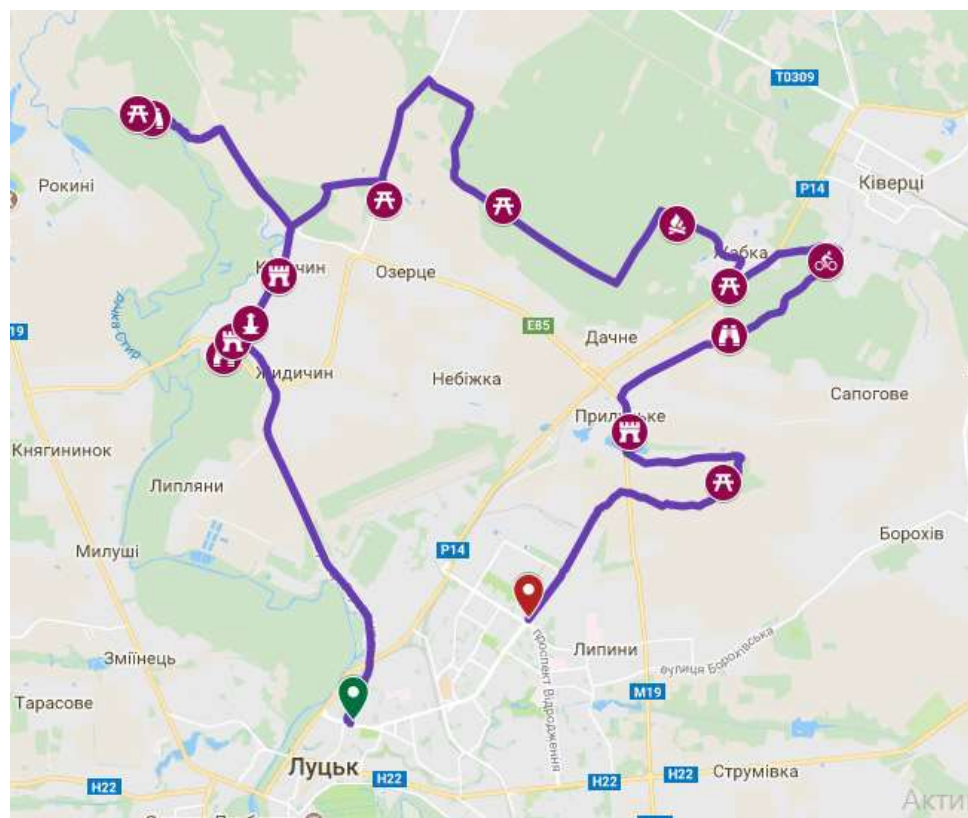

Рис. 4.8. Схема одноденного веломаршруту «Старі шляхи Ківерцівщини».

Одноденний пішохідний маршрут «До Городищенських дубів»: початок (кінцева автобусна зупинка в селі Гайове) – Польське військове кладовище – урочище Добра – урочище Софіївка (Трохимбрід) – с. Городище – вали городища на півдні села та три вікові дуби – кінець (центр села Городище, зупинка автобуса). Протяжність маршруту – близько 20 км.

Пішохідний маршрут проходитиме на Ківерцівщині, розпочинатиметься в кінці с. Гайове і закінчуватиметься в селі Городище. На маршруті будуть зустрічатися як природні, так і історико-культурні пам'ятки, зокрема, ботанічна пам'ятка природи місцевого значення «Городищенські дуби», давньоруське городище XII – XIII ст., польське військове кладовище, пам'ятник та меморіал на місці спаленого під час Другої світової війни містечка Трохимбрід, місця боїв УПА, червоних партизанів та військ польської самооборони.

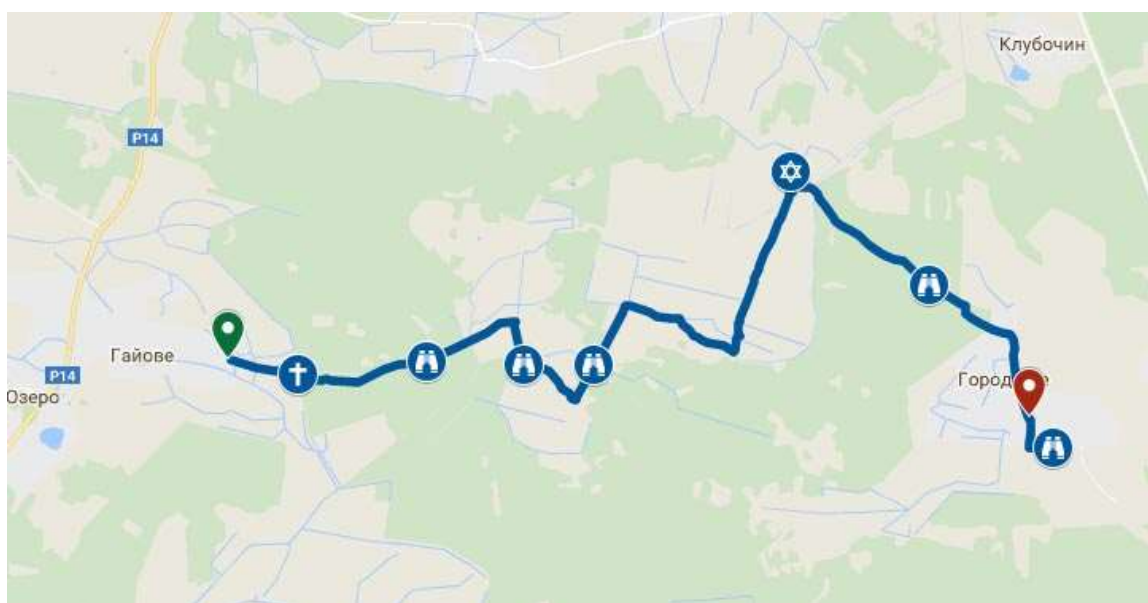

Рис. 4.9. Схема одноденного пішохідного маршруту «До Городищенських дубів».

Екостежка «З Богуславки до Лопатня»: урочище Богуславка – рекреаційний пункт – колишня насипна вузькоколійна дорога – болото на лісовій річці Млинок – Лопатенські вікові діброви – музей Волинського лісу в урочищі Лопатень. Покриття – ґрунтове, складність – проста, однак не рекомендується під час дощів. Протяжність маршруту – 10 км.

Маршрут пролягає насипною лісовою дорогою серед заболочених ділянок лісу. Раніше тут була прокладена вузькоколійна залізниця, по якій вивозили деревину в Цумань та Клевань. Маршрут екостежки проходить заповідною зоною, господарською зоною та зоною стаціонарної рекреації Парку.

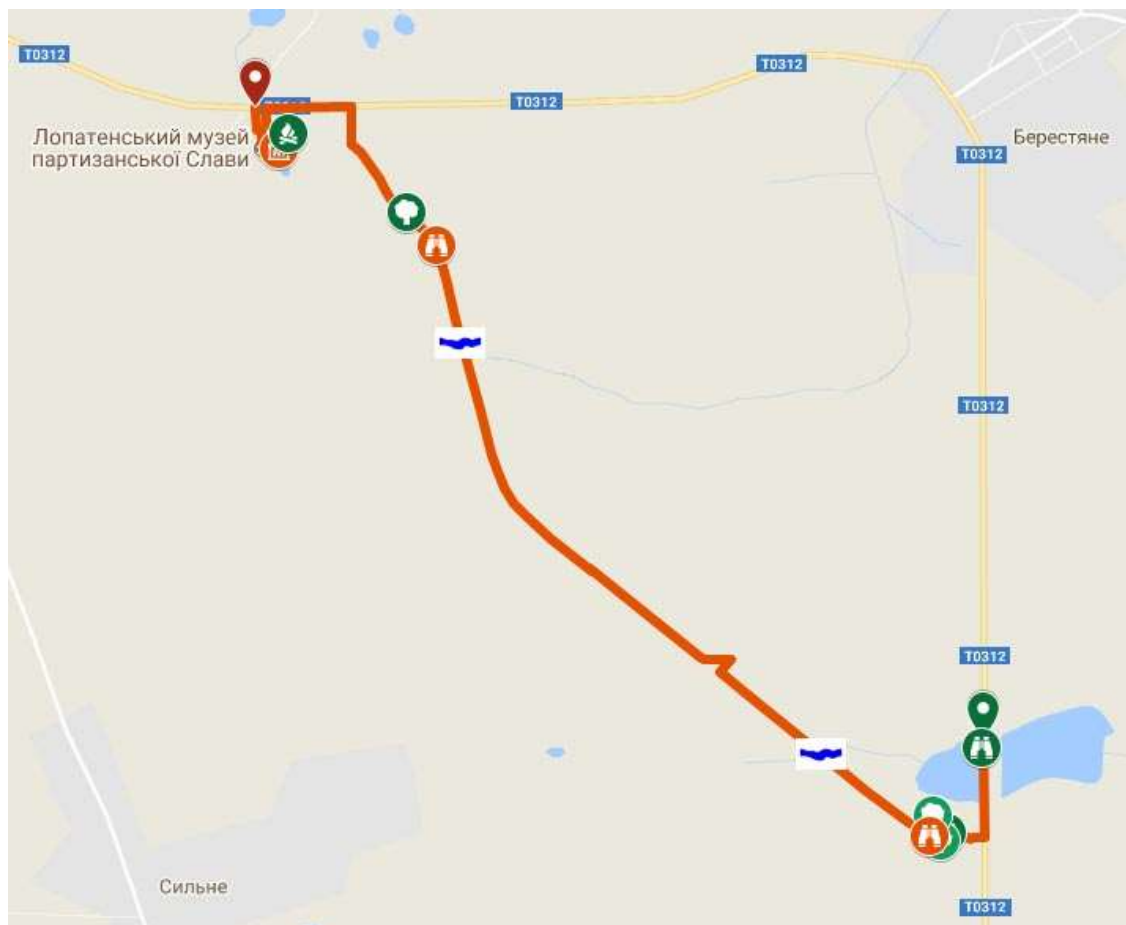

Рис. 4.10. Схема одноденного пішохідного маршруту «З Богуславки до Лопатня».

4.3. Пропонований екскурсійний маршрут «Сучасна пуща»

З метою урізноманітнення екскурсійної програми у НПП «Цуманська пуща» пропонуємо *одноденний пішохідний маршрут* під назвою «Сучасна пуща», що має проходити вздовж річок Путилівка та Горинь.

Довжина маршруту – 8,5 км.

Початок – пропонований для створення *візит-центр Парку*. Головною метою діяльності візит-центру буде сприяння розвитку привабливого і різноманітного туристичного іміджу території Парку. Ці рекреаційні об'єкти

будуть репрезентувати не тільки місцевість, а й сучасні концепції охорони довкілля і збереження біотичного і ландшафтного різноманіття, відновлення порушених екосистем у привабливому та цікавому для відвідувачів форматі. У візит-центрі відвідувачі зможуть отримати доступ до інформації про природоохоронні території, багатство флори та фауни, культуру та побут місцевих жителів, отримати інформаційні та промоційні матеріали. А в зручному мультимедійному конференц-залі, який дозволить зібрати разом не менше 30 осіб, не порушуючи комфорту перебування, буде можливість для проведення конференцій, семінарів та круглих столів. Візит-центр повинен мати комп'ютерне та мультимедійне забезпечення, оформлення інформаційними стендами.

Пам'ятники на місці поховання 47 мирних жителів часів Другої Світової війни та поховання 15 вояків УПА у селі Мощаниця. Стан території є задовільним, проте якої слід облагородити.

Відпочинковий пляж на березі водосховища над річкою Путилівкою. Тут є цікава оглядова точка на затоплену заплаву р. Путилівка – водосховище спеціально створене в кінці 1980-х рр. з рекреаційною метою і може використовуватись для любительського рибальства. З цією метою доцільно передбачити комплекс гідротехнічних заходів для поліпшення стану річки та її заплави. Можливим є створення туристичної дестинації біля водосховища на річці, адже там сконцентровані декілька екостежок, а також проходять піші, велосипедні та водні маршрути. Рекреаційну ділянку слід додатково облаштувати накриттями від сонця, кабінками для переодягання, сміттєзбірниками для роздільного збору відходів, туалетами з локальними очисними спорудами водовідведення і розміщувати їх поза межами прибережної захисної смуги річок і водойм та пляжної зони. Крім того, рекреаційні ділянки можуть облаштовуватися об'єктами обслуговування населення (харчування, роздрібна торгівля, функціонування атракціонів та ін.) та автостоянками, за умови дотримання норм чинного законодавства та погодження місць їх розміщення з адміністрацією Парку.

Дамба колишньої вузькоколіїної залізниці, якою до 50-х р. ХХ ст. вивозили лісопродукцію з вирубок. Можливо варто відновити частину цієї

вузькоколійки за прикладом історичного «Карпатського трамваю» у Вигоді.

Великий віковий ліс Горинського лісництва. Це – унікальні старовікові сосново-дубові деревостани віком від 100 до 180 років. Окремим великим деревам-патріархам вже налічується понад 200 років, що підвищує естетичну цінність території.

Рекреаційний пункт тимчасового перебування у господарів садиб або агроосель, що передбачає також організацію харчування. Відпочиваючі можуть залучатися до сільськогосподарського виробництва, виготовлення сувенірної продукції, народних промислів (лозоплетіння, ковальства, різьблення по дереву, аплікації, вишивки, виготовлення керамічних і гончарних виробів, ремісництва тощо). Перспективним для залучення більшої кількості туристів та відпочиваючих буде проведення масових культурних заходів та свят.

Рис. 4.11. Схема пропонованого одноденного маршруту «Сучасна пуца».

Для забезпечення безпеки відвідувачів на пропонованому екскурсійному маршруті вважаємо, що доцільно включити комплекс заходів:

- ✓ встановлення інформаційних, попереджувальних та заборонних аншлаків та стендів;
- ✓ протипожежні заходи;
- ✓ проведення санітарно-оздоровчих заходів – видалення сухостійних, аварійних, вітровальних, вітроломних дерев; санітарної обрізки дерев на основних ділянках відпочинку та пересування відвідувачів, екостежках, туристичних маршрутах;
- ✓ здійснення патрулювання території – виконується відповідно до графіків патрулювання, що затверджуються щомісяця. Патрульні автомобілі повинні бути обладнані аптечками;
- ✓ посилення взаємодії служби державної охорони з правоохоронними органами, службами швидкої медичної допомоги та ін.;
- ✓ встановлення систем відеоспостереження для попередження виникнення надзвичайних ситуацій та швидкого реагування на них.

Окрім того, біля доріг та у місцях відпочинку громадян необхідне розміщення інформації про правила перебування на території Парку, місця встановлення наметів, стоянок автотранспорту, розташування рекреаційних ділянок, джерел водозабезпечення, магазинів, пунктів медичної допомоги тощо. На офіційному вебсайті Парку доцільно розмістити інформацію про особливості відвідування території на умовах загального та спеціального використання природних ресурсів Парку, послуги, які надаються Парком.

Для підтримки організації сільського туризму у запропонованому екологічному маршруті мають регулярно проводитися консультації та навчання з питань його функціонування для власників осель та організаторів сільського туризму, забезпечуватися інформаційно-рекламна підтримка; практикуватися розробка, видавництво та розповсюдження навчально-методичних матеріалів тощо.

РОЗДІЛ V

АНАЛІЗ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПАРКУ

5.1. Рекреаційна місткість території Парку

НПП «Цуманська пуца» є одним із найпривабливіших об'єктів туризму і рекреації як регіонального масштабу, так і загальнодержавного. Процес задоволення цих потреб нерідко спричиняє антропогенні навантаження на навколишнє природне середовище [36]. Зважаючи на динаміку розвитку та потенційні загрози, визначення впливу туризму і рекреації на довкілля на території Парку є актуальним. Мета дослідження – розрахувати рекреаційну місткість зони стаціонарної та регульованої рекреації на території НПП.

За В.А. Калитюком [9], рекреаційна місткість – це загальна кількість осіб (рекреантів), які можуть перебувати на даній території, не завдаючи шкоди природному середовищу. Це визначення більше характеризує допустиме рекреаційне навантаження, яке визначається в розподілі осіб на 1 км².

Рекреаційну місткість Парку визначали для літнього та зимового туристичного сезону окремо за формулою [15]:

$$V = \frac{N * S * C}{D}, \text{ де}$$

V – рекреаційна місткість території, кількість осіб;

N – норма рекреаційного навантаження на територію, осіб/км² ;

S – площа рекреаційної території, км²;

C – тривалість рекреаційного періоду, діб;

D – середня тривалість перебування туристів і відпочиваючих на території, днів

Для розрахунків було використано такі значення показників формули:

– норма рекреаційного навантаження на територію Парку влітку становить 155 осіб/км² , а взимку – 110 осіб/км²;

– площа зони регульованої рекреації – 20,357 км², зони стаціонарної рекреації – 0,632 км²;

– тривалість рекреаційного періоду – 90 діб;

– середня тривалість перебування туристів і відпочиваючих на території – 7 діб.

Таблиця 5.1. Рекреаційна місткість Парку, осіб

Тип сезону	Зона регульованої рекреації	Зона стаціонарної рекреації
Літній туристичний сезон	40 568	1 259
Зимовий туристичний сезон	28 790	893

За допомогою цієї формули величину рекреаційної місткості можна коригувати посезонно залежно від напливу туристів – у літній сезон антропогенне навантаження зростає, при цьому спадає потенціал природних систем до самовідновлення, тому зростає ризик настання деградації.

5.2. Аналіз стану існуючих рекреаційних атракцій Парку

Територія Парку репрезентує середовища Західного Полісся, але характеризується більш багатим ґрунтовим та рослинним покривом у зв'язку з тим, що межує з Волинським лесовим плато. Територія Парку в цілому має

характерні поліські риси рослинного світу, відрізняється відсутністю ендемізму і тому в складі середовищ Парку наявна незначна кількість рідкісних середовищ, що охороняються в Європі.

Різноманіття сформованих ландшафтних комплексів Парку досить значне. Ця територія є крайньою південною частиною Волинського Полісся – межує з Волинською височиною, яка належить до широколистяної лісової зони. Тому часто ландшафтні комплекси мають певні перехідні (екотонні) риси, дещо відмінні від характерних поліських ландшафтів. Так, для території Парку характерні більш багаті, у порівнянні з типовими поліськими ландшафтами, лісорослинні умови (переважають типи умов місцезростання складносуборового ряду), характерне розповсюдження більш родючих дерново-підзолистих супіщаних і дерново-карбонатних супіщаних та легкосуглинкових ґрунтів, що спричинює наявність значних масивів дубово-грабових та сосново-дубових лісів.

Сучасна ландшафтна структура дослідженої території характеризується домінуванням ландшафтних комплексів, збережені у своєму природному стані, проте різною мірою змінені господарською діяльністю людини.

Проведений аналіз існуючих об'єктів засвідчив, що їх кількість та види рекреаційної діяльності є недостатніми для ефективного використання території Парку в рекреаційних цілях, тому їх кількість слід суттєво збільшити.

Зокрема, на території Парку знаходяться лісові озера, які можуть використовуватись для любительського рибальства (окрім заповідної зони). З цією метою доцільно передбачити комплекс гідротехнічних заходів для поліпшення їх стану (розроблення окремим проєктом).

Для створення організованих видів рекреації доцільно налагодити співпрацю з територіальними громадами, окремими місцевими жителями, щодо найбільш ефективного використання місцевих рекреаційних ресурсів та без завдання шкоди природі.

До факторів, які значно зменшують естетичну привабливість ландшафтів, можна віднести фрагментацію суцільних лісових деревостанів, вирубування лісів, масштабну меліорацію та осушення водно-болотяних угідь для

сільськогосподарських потреб, випрямлення русел малих річок у радянський період, розорення пагорбів Волинської височини.

У Парку та регіоні його розташування незначна кількість водойм. До репрезентативних можна віднести лише озера у селах Озеро та Озерце, крутосхили на річках Горинь та Стир, долину річки Путилівки та водосховище на річці Путилівка, спеціально створене в кінці 1980-х рр. з рекреаційною метою. Згодом на його березі було побудовано 3 санаторії: один у Волинській області («Пролісок») і два у Рівненській («Червона калина», «Сосновий бір»). Тим не менш, річки Горинь, Стир, Путилівка та Стубла є цікавими для розвитку водного туризму, зокрема сплавів на каяках.

Атракційність пейзажів Ківерцівщини сильно змінюється в залежності від сезону. Аграрні пейзажі найбільш привабливі в середині літа, коли засіяні поля поєднуються із окремими лісовими насадженнями, а ліси без значного підліску – навесні, в період цвітіння весняних ефемероїдів і фруктових дерев, та восени – у період жовтіння листя. Поза межами Парку, неподалік його розташування є й інші об'єкти природно-заповідного фонду: заказники, заповідні урочища, пам'ятки природи. Деякі з них є перспективними територіями для розширення території Парку. Затим нерегульоване відвідування території Парку місцевим населенням у багатьох випадках призводить до порушення природного середовища (несанкціоновані місця для розведення багать, засмічення території рекреантами тощо). Тому одним з основних завдань Парку є створення умов для організованого туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності, що сприятиме розвитку в районі зеленого туризму, сфери послуг і, загалом, підвищенню економічної активності та зайнятості, зокрема сільського населення.

Для ефективного використання природних комплексів Парку у туристичних, наукових, еколого-освітніх цілях доцільно дооблаштувати вже існуючі екостежки та маршрути, додатково створити нову атракційну еколого-освітню стежку, яка охопить найбільш цікаві ділянки Парку і при цьому не завдасть значної шкоди ландшафтному та біологічному різноманіттю Парку.

5.3. Облаштування туристичної інфраструктури

На території Ківерцівщини функціонує декілька агросадиб. На жаль, із заявлених ще донедавна 23 агросадиб на території району функціонує лише 2. Але саме розвиток рекреаційної привабливості на території Парку, збільшення потоку відвідувачів сприятиме розвитку мережі об'єктів сільського туризму, адже будівництво великих колективних засобів розміщення (типу готелів, баз відпочинку, санаторіїв) обмежується режимом охорони природно-заповідних територій та можливим негативним впливом на природні комплекси і об'єкти. Будівництво таких великих об'єктів розміщення туристів, як готель чи база відпочинку, є досить витратним та потребує ретельного проектування питань водовідведення, водозабезпечення та транспортного сполучення. Потрібно обережно підходити до створення таких об'єктів, які можуть негативно впливати на навколишнє середовище і мінімізували негативний вплив на навколишні природні комплекси. Агросадиби можуть забезпечувати туристів необхідними умовами ночівлі та відпочинку, надавати послуги туристичних гідів, катання на підводах, збору ягід та грибів, задовольняти рекреаційні потреби міських мешканців, які бажають насолодитись природою, чистим повітрям та спокоєм від шуму великих міст. При належній рекламі та достатньо розвиненій рекреаційній інфраструктурі цей вид діяльності буде інтенсивно розвиватись.

Таблиця 5.2 – Перелік агросадиб та готелів поряд з територією Парку

Назва закладу відпочинку	Тип закладу	Населений пункт
«Сяйво – люкс»	Готель, ресторан	м. Ківерці
«Сяйво»	Готель, ресторан	с. Гростянець
«Садиба на джерелах»	Готель, ресторан	с. Ромашківка
«Дубок»	Готель, ресторан	сmt Цумань
Озерецькі бані	Агросадиба	с. Озерце
«Золота підкова»	Агросадиба	с. Дачне
«У Лідії»	Агросадиба	с. Жидичин
«Сакура»	Агросадиба	с. Кульчин

Також на території району знаходяться такі рекреаційні заклади:

- ✓ дитячий оздоровчий табір «Світанок» – заміський стаціонарний заклад з 60-літнім «стажем» в с. Дачне за 10 км від м. Луцька;
- ✓ санаторій для дітей з батьками «Дачний» (поряд з с. Жабка), розрахований на 100 ліжок, з яких 30 для дітей з батьками. Тут також оздоровлюються діти, потерпілі внаслідок аварії на ЧАЕС;
- ✓ санаторій матері і дитини «Пролісок» біля с. Грем'яче на узбережжі водосховища на річці Путилівка. Санаторій розміщений серед соснового бору, на березі великого водного плеса включає три спальні корпуси, в яких 109 комфортабельних номерів та 13 сімейних котеджів, лікувальний та водолікувальні корпуси з сучасним обладнанням, басейн, зокрема термальний;
- ✓ навчально-тренувальна база ФК «Волинь» в с. Дачне.

Проблемою для Парку також слабке інфраструктурне облаштування та інформаційне забезпечення найбільш привабливих для відвідування туристами об'єктів культурної спадщини та природно-заповідного фонду; недостатній розвиток сільського зеленого туризму; недостатнє забезпечення поширення інформації про туристсько-рекреаційні можливості, мала кількість засобів розміщення у лісовій зоні, мала конкурентоспроможність об'єктів ресторанного господарства і сфери розваг, низька модернізація інфраструктури галузі зв'язку, що відповідають потребам суспільства. Актуальним залишається питання підключення до мережі Інтернет в сільських районах. Шляхи вирішення проблеми: розвиток мережі широкосмугового доступу до Інтернет шляхом розширення ємності, оптимізації існуючих та будівництва нових майданчиків; забезпечення системного надання консультаційної допомоги суб'єктам сільського туризму з питань його розвитку; посилення рекламування рекреаційних ресурсів Парку та відповідних послуг шляхом виготовлення та розповсюдження різноманітної рекламно-інформаційної продукції (путівників, карт, журналів, буклетів, фотоальбомів тощо), проведення активної рекламної кампанії у засобах масової інформації. В Проєкті Парку рекомендовано

розроблення окремої програми щодо модернізації системи зв'язку з достатнім впровадження нових технологій та послуг.

5.4. Свот-аналіз рекреаційної діяльності

Проаналізувавши всі сильні та слабкі сторони рекреаційної діяльності парку ми створили таблицю свот-аналізу та узагальними завдання, які стоять перед Парком.

Таблиця 5.1 – Свот-аналіз рекреаційної діяльності Парку

Позитивні фактори	Негативні фактори
наявність старовікових дубово-соснових ділянок лісів, різноманітних ландшафтів, боліт, заплав річок, мальовничих урочищ	парк є молодого природоохоронною установою, її рекреаційна інфраструктура є мало розвиненою
зручне географічне розташування обласних центрів: Луцьк, Рівне	для рекреаційної діяльності використовується інфраструктура лісгоспів (рекреаційні пункти, альтанки)
наявність історико-культурних пам'яток та пам'ятки археології;	у районі розташування Парку слабе інфраструктурне облаштування
наявність репрезентативних об'єктів флори та фауни	та інформаційне забезпечення найбільш привабливих для відвідування туристами об'єктів культурної спадщини та природно-заповідного фонду
наявність певної мережі рекреаційних пунктів, зокрема у лісах	недостатнє забезпечення поширення інформації про туристсько-рекреаційні можливості
наявність транспортної автомобільної та залізничної мережі;	недостатня кількість закладів ресторанного господарства і сфери розваг
придатні для сплавів на каяках річки: Стир, Горинь і Путилівка	погане функціонування мережі Інтернет у сільських населених пунктах, що потребує врахування у подальшій організації території Парку

можливість поєднати активний відпочинок з лікуванням у санаторіях («Пролісок», «Червона калина» та ін.)	недостатній розвиток сільського зеленого туризму
наявність джерел із мінеральною водою, лікувальних грязей	
можливість створення дестинації в районі водосховища на річці Путилівка неподалік с. Мочулки	
територія Парку багата на грибні та ягідні місця	
функціонують 36 закладів громадського харчування, з них 13 у м. Ківерці, 4 у смт Цумань, 3 у смт Олика, по 1-2 у сільських населених пунктах	
багата історія місцевості – тут відбувались події Першої та Другої світових воєн, ліси були ареною боротьби підрозділів УПА до 1950-х років; до сер. ХХ ст. тут були розташовані колонії німців, поляків, чехів; місця, пов'язані з трагічними подіями Голокосту, зокрема Трохимбрід, Олика, Тростянець; ще до 60-х років ХХ ст.	

Отже, позитивні сторони Парку переважають. Вищенаведені фактори створюють позитивне підґрунтя для перспективних напрямів розвитку рекреаційної діяльності на території Парку та в його околицях; розвиток сімейного відпочинку, спортивного і лижного туризму, спортивного орієнтування, туризму вихідного дня, велосипедного, водного та кінного туризму, санного та лижного; культурно-пізнавального туризму, фото турів, б'ордвотчингу, спортивних змагань, днів сіл, екофестивалів, паломництва.

5.5. Шляхи підвищення рекреаційно-туристичної цінності території Парку

Екологічна освітньо-виховна діяльність Парку спрямована на співпрацю з місцевим населенням, дошкільними та загальноосвітніми закладами освіти міст Луцьк, Ківерці та Ківерцівщини, студентською молоддю, відвідувачами літніх оздоровчих таборів, туристами та відпочиваючими Парку.

Методична, організаційна та практична екологічна освітньо-виховна робота проводиться відповідно річного плану заходів Парку, стратегічним завданням якого є, по-перше, організація та участь у масових еколого-освітніх заходах, у тому числі приурочених до визначних та святкових дат природоохоронного та історико-культурного характеру; по-друге, проведення систематичної екологічної освітньо-виховної роботи з дітьми та молоддю.

Парк щорічно організує та проводить природоохоронні акції: «Годівничка», «Збережемо ялинку відродимо народні традиції», «Вітаємо вісників весни», «Збережемо первоцвіти» тощо та залучає до участі школярів.

До Всесвітнього дня охорони водно-болотних угідь, Всесвітнього дня захисту дикої природи, Всесвітнього дня мігруючих птахів, Міжнародного дня Землі, Дня Довкілля, Міжнародного дня біологічного різноманіття, Дня охорони навколишнього природного середовища, Дня працівника природно-заповідної справи, Міжнародного дня туризму та Дня туризму в Україні Парк проводить різноманітні заходи, виступи, лекції, презентації, екскурсії, уроки екологічних знань та уроки любові та поваги до природи.

Парк налагоджує стосунки з краєзнавцями, вченими, творчими діячами та організує з ними зустрічі та презентації.

Парк сприяє встановленню пам'ятних знаків на території та бере участь у масових патріотичних заходах.

Постійно здійснюється організація та участь у масових еколого-освітніх заходах, а саме: зустрічі, бесіди, заняття, уроки, лекції з учнями, студентами та гуртківцями. Так, за період 2017-2021 років проведено 199 занять, охоплено 5886 осіб.

Парком організовується та проводиться систематична екологічна освітньо-виховна робота з дітьми та учнівською й студентською молоддю, а саме: розробка та проведення уроків та лекцій на еколого-освітню та природоохоронну тематику. Упродовж 2021 року розроблено: 15 презентацій, 13 лекцій-уроків,

2 методичні розробки для екскурсії, 2 види папки-наочності, 2 заняття для дошкільнят, 3 гри для дошкільнят, 3 краєзнавчо-природничі статті, 1 керівництво дослідницької роботи, проведено: 5 зустрічей-бесід з вихованцями ДНЗ де охоплено 102 дитини та 12 вихователів; проведено 2 еколого-освітніх заходи для дітей з особливими потребами в 1 закладі, де охоплено 69 осіб; у 3-ох ВНЗ було проведено 3 заходи, понад 140 осіб охоплено; проведено 4 лекції-презентації в Ківерцівському центрі зайнятості, були присутні 36 осіб.

Упродовж 2017-2021 роках було укладено 21 договір про співпрацю між Парком та організаціями, в тому числі в еколого-освітній сфері. Працівники виступили у 84 радіопередачах та відео для ЗМІ.

У січні 2017 року було офіційно відкрито вебсайт Парку www.knpp.com.ua, на якому висвітлюється природоохоронна, наукова та еколого-освітня та інші види діяльності Парку. Також доцільно використовувати можливості сучасного вебсайту ПЗФ України <https://wownature.in.ua/>, де також є інформація і про Парк.

Крім того, інформаційно підтримується сторінка Парку у соціальній мережі Facebook. Станом на кінець 2021 року сторінка налічувала 4956 підписників.

Бібліотека Парку містить понад 460 книг та брошур, а електронна бібліотека налічує більше 60 книг та посібників.

Постійно проводяться інструктажі з техніки безпеки перед екскурсіями та екопоходами. У 2017-2021 роках проведено 69 велоекскурсій та екоекскурсій з охопленням понад 1700 осіб.

Для розвитку екологічної освітньо-виховної роботи в парку пропонуємо:

1. Організувати Центр екоосвіти і туризму, налагодити постійне функціонування конференц-залу, екокласу, візит-центру, бібліотеки, фото та відеотеки, веб-сайту з необхідним технічним обладнанням;

2. В офісах ПНДВ створити еколого-інформаційні пункти з наочною інформацією, відповідними стендами та технічними засобами надання інформації;

3. Надавати консультативну та методичну допомогу у створенні куточків природи та фотостендів, присвячених природі і історії Парку у загальноосвітніх школах міст та району;

4. На території Парку створити мережу екологічних стежок та екомаршрутів і забезпечити їх інформаційними щитами та стендами;

5. Для здійснення функцій забезпечити фахівців з екоосвіти відповідним обладнанням.

6. Видати: довідники-путівники для відвідувачів Парку; плакати щодо природи Парку; туристичну схему Парку; листівки, буклети, фото, календарі з інформацією про Парк, окремі цінні об'єкти на його території, екологічні стежки.

7. Встановити на території Парку інформаційні щити для розміщення інформаційних та рекламних банерів;

8. Для роботи постійної пересувної виставки придбати комплект необхідного виставкового обладнання;

9. Розробити та впровадити програму постійного навчання працівників Парку щодо основних напрямів його діяльності;

10. Розробити та впровадити екскурсійну програму для екскурсиводів;

11. Розробити та впровадити навчальні екоосвітні програми для різних вікових груп учнів та студентів.

Важливим є поєднання рекреації з еколого-освітньою роботою, що сприятиме підвищенню екологічної свідомості відвідувачів. Перспективним також є поєднання різних видів рекреації, де цікавими об'єктами будуть як історико-культурні, так і природні пам'ятки.

Підвищення рекреаційно-туристичної цінності території необхідно здійснювати шляхом створення і формування відповідної інфраструктури, до якої належать:

- ✓ туристичні маршрути і екологічні стежки;
- ✓ обладнані місця відпочинку (тимчасового і тривалого), зокрема, кемпінги, рекреаційні пункти, рекреаційні ділянки, туристичні притулки, наметові містечка, будинки-колиби;
- ✓ об'єкти інформаційного облаштування території (вказівники, інформаційні стенди, мальовничі панно тощо);
- ✓ спеціальні споруди та засоби для спостереження за дикою природою (фотоскрадки, спостережні вежі, маскувальні стінки);
- ✓ об'єкти, що запобігають рекреаційній дигресії території (дерев'яні настили над цінними ділянками травостою, укріплення схилів тощо);
- ✓ осередки обслуговування екотуристів (візит-центри, музеї, прокатні пункти тощо).
- ✓ В перспективі важливим є облаштування місць відпочинку та кемпінгів. Місця для відпочинку необхідно облаштовувати насамперед в рекреаційній зоні Парку.

Вважаємо, що варто облаштувати пункти тривалого відпочинку на кінцевих пунктах туристичних маршрутів, поруч із осередками обслуговування туристів, поблизу рекреаційних осередків (узбережжя водойм), на околицях населених пунктів та інших, привабливих місцях для розташування базових туристичних таборів. Важливо також забезпечити рекреантів питною водою, літнім душем, а за можливості стаціонарними санвузлами та кухонними приміщеннями. Окрім того, варто слід облаштувати кемпінгові і наметові містечка. Вони є популярними серед молоді, студентства, природоохоронних та екологічних організацій та сприяють розвитку екологічного (зеленого) туризму, залученню великої кількості молоді до екологічного виховання і екологічної освіти, поширенню волонтерського природоохоронного руху. Як правило,

намети і кемпінги розраховані на використання протягом теплого сезону (травень – вересень).

Додатково у місцях відпочинку за необхідності можливо встановити: причали для човнів, приміщення для охорони, шлагбауми, місця для паркування велосипедів, оглядові вежі, дитячі майданчики, торгівельні кіоски, безфундаментні традиційні будиночки (колиби, курені, напівземлянки тощо).

Для розвитку спортивного туризму оптимальним буде залучення до цього відповідних громадських організацій, які регулярно проводять змагання з туризму. Зокрема, на суміжній території з Парком в с. Котів знаходиться рекреаційний комплекс «Земля коней», в якому знаходиться кінно-спортивний клуб, що надає послуги з кінного туризму.

Для практичної організації рекреаційної діяльності на території Парку доцільно:

- забезпечити на платній основі організацію семінарів для навчання та обміну досвідом працівників і організації, які займаються у сфері надання туристичних послуг;
- розглянути можливість проведення таких семінарів за кордоном, де досвід в управлінні національними природними парками, у тому числі, щодо роботи з відвідувачами, є більш тривалим;
- спільно з представниками туристичних організацій та туристичного бізнесу організувати роботу щодо розроблення рекомендацій і розповсюдження кращих прикладів для створення туристичного продукту та окремих його складових (рекомендацій щодо проведення екскурсій на різну тематику і для різних груп, облаштування екологічних стежок, туристичних маршрутів, організації акцій та фестивалів, оформлення інформаційних центрів та методів їх роботи, методик щодо розроблення та використання логотипів та інших корпоративних ознак тощо);

- сприяти створенню неурядової громадської організації для забезпечення належної співпраці між усіма учасниками формування туристичного продукту;
- запровадити практику реклами на вебсторінках Парку, туроператорів, які активно співпрацюють з Парком і навпаки рекомендувати туроператорам рекламувати не тільки свою діяльність, а й території природоохоронних установ, на яких вони проводять свою туристичну діяльність;
- запровадити випуск частини рекламної продукції іноземними мовами (англійською, німецькою, російською, польською), переклад на ці мови вебсторінок в Інтернеті;
- при створенні нових екологічних стежок, туристичних маршрутів, експозицій візит-центрів, а також інших елементів рекреаційної інфраструктури, залучати при нагоді спеціалістів з туристичних організацій, туристичного бізнесу та міжнародних експертів для впровадження їх досвіду в формуванні туристичного продукту;
- активізувати роботу щодо організації волонтерського руху, як інноваційного виду туризму та розвивати шкільний та соціальний туризм;
- вести бази контактних даних турагентів та туроператорів, які мають інтереси у взаємодії з установами природно-заповідного фонду.

Окрім того, перспективою для використання туристично-рекреаційних ресурсів можуть стати:

- ✓ залучення внутрішніх та іноземних інвесторів до розбудови інфраструктури рекреаційного комплексу, в першу чергу – об'єктів «зеленого» туризму в межах населених пунктів;
- ✓ розвиток матеріально-технічної бази та реконструкції існуючої мережі закладів рекреаційного обслуговування на території Ківерцівщини;
- ✓ оптимізація системи ціноутворення та податкової політики в рекреаційній сфері;
- ✓ вдосконалення організації рекреаційної діяльності, зокрема розширення мережі рекреаційних клубів, відбір осель для розвитку сільського туризму,

активне залучення до рекреаційної діяльності різних організацій, господарств, комерційних структур;

- ✓ сприяння поширенню інформації про рекреаційні можливості та послуги на території Парку для вітчизняних та зарубіжних споживачів.

ВИСНОВКИ

Ківерцівщина є особливою територією в лісовій зоні рівнинної частини України. Більшість з усіх рівнинних старовікових сосново-дубових лісів України знаходяться саме на території Парку. Він розташований посередині між двома обласними центрами – Луцьк і Рівне. Понад 98% території Парку знаходиться в межах Поліської низовини – у колись суцільному лісовому масиві на крайній південній межі Українського Полісся, в межиріччі Стиру та Горині. Лише незначні частини Парку, наприклад, заповідне урочище «Божетарня і Культура» та інші, розташовані на схилах Волинського лесового плато (Волинській височині).

Територія Ківерцівського національного природного парку «Цуманська пуща» розташована на крайній південній межі Полісся, на території колишнього Ківерцівського району, нині Луцького району Волинської області (рисунок).

Розташований на території однойменного лісового масиву поблизу селища Цумань, в межиріччі Стиру та Горині. Парк займає 43% відносно усієї площі Цуманської пущі. Територія Парку у минулому використовувався майже виключно у лісовому та мисливському господарстві у межах лісокористування державних підприємств «Цуманський лісгосп», «Ківерцівський лісгосп», раніше також у Ківерцівському міжгосподарському спеціалізованому лісогосподарському підприємстві та державному мисливському господарстві «Звірівське».

Проведені дослідження показали, що загалом національний природний парк «Цуманська пуща» є цікавим і привабливим у туристичному плані – має значний рекреаційний потенціал, наукову та екологічну цінність, естетичну привабливість, еколого-освітні можливості, соціальну значимість та значні історико-культурні цінності.

Рекреаційний потенціал Парку досить високий. На території є можливість для проведення відпочинку та оздоровлення населення, огляду особливо мальовничих місць. Значимими з рекреаційної точки зору є території вздовж берега річки Путилівка та ставків, а також ділянка лісу, що має історичне

значення в урочищі Лопатень Партизанського лісництва, де розташований музей лісу. Також на території розташований санаторій матері та дитини «Пролісок» та санаторій для дітей з батьками «Дачний». Працівниками Парку розроблено 11 туристичних маршрутів (1 з них водний), за період з 2018 по 2022 рр. організовано 69 екскурсій (охоплено 1702 людини), створено 9 путівників туристичних маршрутів: «До Городищенських дубів», «З Богуславки до Лопатня», «До Горинських крутосхилів», «По річці Путилівка», «Цуманськими дібровами-1 і 2», «Стежками Полісся-1 і 2», «Стежками Полісся-2», «Старі шляхи Ківерцівщини».

З метою урізноманітнення екскурсійної програми у НПП «Цуманська пуща» пропонуємо одноденний пішохідний маршрут під назвою «Сучасна пуща», що має проходити вздовж річок Путилівка та Горинь. Довжина маршруту – 8,5 км.

Проаналізувавши всі сильні та слабкі сторони рекреаційної діяльності парку ми створили таблицю свот-аналізу та узагальними завдання, які стоять перед Парком.

Отже, позитивні сторони Парку переважають. Вищенаведені фактори створюють позитивне підґрунтя для перспективних напрямів розвитку рекреаційної діяльності на території Парку та в його околицях; розвиток сімейного відпочинку, спортивного і лижного туризму, спортивного орієнтування, туризму вихідного дня, велосипедного, водного та кінного туризму, санного та лижного; культурно-пізнавального туризму, фото турів, бьордвотчингу, спортивних змагань, днів сіл, екофестивалів, паломництва.

Розумне комплексне поєднання усіх видів наявних природних ресурсів (сприятливий клімат, привабливі ландшафти, наявність водних ресурсів) разом зі створенням комфортних умов відвідування Парку та перебування на його території (зручна інфраструктура та шляхи сполучення), підкріплене цікавими культурно-історичними місцями, забезпечує подальший успішний розвиток рекреації.

РЕЦЕНЗИЯ

на магістерську роботу студентки гр. ЕК-61м Радевич Андріани Андріївни
напряму підготовки І01 «Екологія»
Національного лісотехнічного університету України
на тему «Аналіз рекреаційного використання природних комплексів і
об'єктів національного природного парку «Цуманська пуща»

Актуальність розробленої магістерської роботи обумовлена потребою досягнення національного використання природно-рекреаційних ресурсів у межах Національних природних парків. Завданням магістерської роботи було проаналізувати стан рекреаційного використання території та запропонувати заходи, спрямовані на підвищення рекреаційно-туристичної цінності НП «Цуманська пуща». Зміст представленої випускної роботи відповідає поставленому завданню.

У роботі проаналізовано еколого-економічну характеристику району. Описано історію утворення Парку. Охарактеризовано структуру території НПП «Цуманська пуща». Описано утримання Парку відповідно до господарських заходів, які здійснюються на території. Детально описано особливо цінні природничі об'єкти. Охарактеризовано екскурсійну діяльність на території Парку. Запропоновано новий креативний екскурсійний маршрут «Сучасна пуща». Розроблено заходи, спрямовані на підвищення рекреаційно-туристичної цінності території Парку.

Текст пояснюючої записки викладено на 74 сторінках, ілюстровано 10 таблицями, 6 рисунками та додатками на 30 сторінках. Зроблено посилання на 58 використаних джерел.

Структура пояснюючої записки включає наступні розділи: Вступ. Розділ 1. Еколого-економічна характеристика району досліджень; Розділ 2. Структура території НПП «Цуманська пуща»; Розділ 3. Екологічні та естетичні цінності НПП «Цуманська пуща»; Розділ 4. Екскурсійна діяльність на території Парку; Розділ 5. Аналіз рекреаційної діяльності Парку; Розділ 6. Розробка заходів, спрямованих на підвищення рекреаційно-туристичної цінності території Парку; Висновки; Список використаних джерел; Додатки.

Магістерська робота відзначається якісним оформленням, логічним викладом пояснювальної частини, доцільним застосуванням ілюстративного матеріалу та носить прикладний характер. Пояснювальна записка оформлена згідно з вимогами.

На основі бесіди зі студенткою та ознайомлення із магістерською роботою вважаю, що Радевич Андріана Андріївна достатньо добре підготовлена як фахівець. З огляду на виконану роботу оцінюю на «відмінно», а її авторка – Радевич Андріана Андріївна заслуговує на присвоєння кваліфікації магістр спеціальності І01 «Екологія».

Рецензент – доцент кафедри
ландшафтної архітектури,
ландшафтно-паркового господарства та
ландшафтознавства, к. с.-г.

І. В. Шукель

ЕКСПЕРТНИЙ ВИСНОВОК 9076
про перевірку на наявність академічного плагіату

Комісія із запобігання та виявлення академічного плагіату, яка створена наказом ректора від 03 серпня 2023 року № 213, перевіряючи роботу

Радевич Андріани Андріївни
(ПІП авторки)

на тему: "Аналіз рекреаційного використання природних комплексів об'єктів національного природного парку «Цуманська пуша»", на підставі результатів перевірки за допомогою програмно-технічних засобів, що провели порівняльний аналіз поданих матеріалів з наявними у їх базі текстами і встановили 10 % запозичень, прийшла до такого висновку:

встановити оригінальність роботи 90 %.

16.12.2024

(дата перевірки роботи)

17.12.2024

(дата прийняття висновку)

Голова комісії із запобігання та
виявлення академічного плагіату

ВЛ

Василь ЛАВНИЙ